

Den Haag

Quick scan Churchillplein | **NATIONAAL MONUMENT SREBRENICA GENOCIDE '95**

OKTOBER 2022
versie 2.1

Ligging Voormalig Joegoslavië-Tribunaal in Den Haag

INHOUD

1.	Inleiding	5	6.	Conclusies en Aanbevelingen	40
1.1	Aanleiding	5	6.1	Conclusies Quick scan	40
1.2	Opgave	5	6.2	Aandachtspunten	41
1.3	Status en doel	5	6.3	Aanbevelingen	41
1.4	Leeswijzer	5			
2.	Nationaal Monument	6	7.	Bijlagen	42
2.1	Herdenken in Den Haag	6	7.1	Bronnenlijst	42
2.2	Achtergrond	8	7.2	Historische context	43
2.3	Werkwijze oprichting monument	8	7.3	Programma van Wensen NMSG'95	45
2.4	Sense of Place	9			
3.	Context	14			
3.1	Historische Ontwikkeling World Forum gebied	14			
3.2	Algemene cultuurhistorische waardering CP1	17			
3.3	Gebiedsvisie Internationale Zone	18			
4	Inventarisatie	20			
4.1	Churchillplein in World Forum gebied	20			
4.2	Programma en toegankelijkheid	22			
4.3	Ondergrondse parkeervoorzieningen	23			
4.4	Eigendomssituatie	24			
5.	Quick scan	26			
5.1	Locatie-analyse	26			
5.2	Scenario's	30			
5.3	Locatiemonument	34			
5.4	Ruimtelijke Uitgangspunten	36			
5.5	Inspiratiebeelden uitwerking	37			

Potocari

“Als stad van vrede en recht is het van belang om het drama dat zich in 1995 heeft afgespeeld te herdenken”

Haagse burgemeester Van Zanen (Bron: NOS 11-07-2020)

“De verschrikkingen blijven. Voor Nederland, dat als onderdeel van de internationale gemeenschap een taak op zich nam die voor altijd verbonden zal zijn aan Srebrenica.”

Premier Rutte, 25 jaar na de Srebrenica genocide in de (video)toespraak voor de herdenking in Potocari op 11 juli 2020.

“Srebrenica is immers ons gedeelde verleden. Maar niet alleen dat. Srebrenica maakt ook deel uit van de geschiedenis van dit land, van deze stad. En juist daarom is de gemeente Den Haag er veel aangelegen dat er een waardig monument komt om de genocide van Srebrenica te herdenken.”

Anne Mulder (wethouder & locoburgemeester Den Haag, en tevens Dutchbat 3 veteraan) tijdens de Nationale Herdenking Srebrenica Genocide 1995, Den Haag 11 juli 2022.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Den Haag is de internationale stad van vrede en recht. De gemeente Den Haag hecht daarom ook grote waarde aan een monument om de genocide van Srebrenica te herdenken. De werkgroep Nationaal Monument Srebrenica Genocide 1995 (NMSG'95) heeft de gemeente Den Haag benaderd. Den Haag is als politieke centrum van Nederland direct verbonden met de periode van de oorlog van 1992-1996 in Bosnië en Herzegovina. Na de oorlog speelde het Joegoslaviëtribunaal (ICTY) in Den Haag een prominente rol in de nasleep van deze oorlog door het berechten van oorlogsmisdadigers.

De burgemeester van Den Haag heeft opdracht gegeven om, in samenwerking met de werkgroep 'Nationaal Monument Srebrenica Genocide 95' (NMSG'95) een quick scan naar een locatie voor een Nationaal Monument te verrichten.

1.2 Opgave

De opgave voor de quick scan focust zich op een locatie in de directe nabijheid van het voormalig Joegoslaviëtribunaal, Churchillplein 1 (CP1). Het Churchillplein bevindt zich in de Internationale zone.

In samenwerking met zowel de werkgroep NMSG'95, het Atelier Rijksbouwmeester en de RVB als eigenaar van het gebouw CP1 zijn verschillende scenario's onderzocht.

1.3 Status en doel

Deze quickscan is een eerste verkenning van de ruimtelijke mogelijkheden voor de oprichting van een Nationaal Monument. Het geeft een aantal uitgangspunten en randvoorwaarden mee voor vervolgstudie. De quick scan is ambtelijk afgestemd met diverse afdelingen.

Het doel van de quick scan is:

- ruimtelijke verkenning voor een mogelijkheid Nationaal monument op het Churchillplein,
- aanbevelingen voor ontwerp van een monument
- aanbeveling voor toekomstige ontwikkeling van het plein.

1.4 Leeswijzer

Deze quickscan zal in H2 ingaan op het soort monument dat de werkgroep NMSG'95 voor ogen heeft, de relatie met de locatie en het belang van het proces voor nabestaanden tot oprichting van een nationaal monument.

De daaropvolgend hoofdstukken, H3 en H4, gaan over de context en historie van de locatie gevolgd door een inventarisatie van het Churchillplein en omgeving.

De Quickscan, H5, volgt daarop met een aantal scenario's en uitwerking van een voorkeursscenario, gevolgd met H6 Conclusie en aanbevelingen voor vervolgfases.

In H7 Bijlage zijn de bronnenlijst, de historische context van de genocide en het integrale Programma van Wensen van de werkgroep opgenomen.

2. NATIONAAL MONUMENT

2.1 Herdenken in Den Haag

Den Haag kent als internationale stad van Vrede en Recht een traditie van herdenken. In de stad zijn verschillende herdenkingsmonumenten opgericht. Hier worden jaarlijks oorlogsslachtoffers en mensen die streden voor vrijheid herdacht.

Den Haag heeft daarnaast een centrale rol in verschillende nationale herdenkingsmomenten. De verwevenheid van monumenten in het alledaagse leven van Den Haag en de betekenis van de plek (sense of place) zijn hierbij relevant voor de opgave van het Nationaal Monument Srebrenica Genocide.

Nationale Indië-herdenking Indiëmonument
Een belangrijk voorbeeld is de Nationale Indië-herdenking bij het Indiëmonument, even verderop gelegen langs de Professor B.M. Teldersweg. Hier wordt jaarlijks stilgestaan bij slachtoffers van de Japanse bezetting in Nederlands-Indië. Het monument is gepositioneerd aan de rand van de open weide, naast de centrale waterpartij van het Van Stolkpark. Ondanks de ingetogen vormgeving is het monument door zijn positie goed zichtbaar vanaf de openbare weg. Het monument is vanzelfsprekend onderdeel van het alledaags leven. Dit is een belangrijk uitgangspunt voor het Nationaal Monument Srebrenica Genocide.

Nationale Indië-herdenking bij het Indiëmonument, Van Stolkpark.

Indiëmonument ingepast in omgeving, zichtbaar vanaf de Prof. B.M. Teldersweg. Monument is onderdeel van alledaags leven.

Nationale Dodenherdenking Waalsdorpervlakte

Een ander bekende herdenking is de Nationale Dodenherdenking op de Waalsdorpervlakte, net over de grens bij Wassenaar. Hier werden in de Tweede Wereldoorlog verzetshelden uit de nabijgelegen Scheveningse gevangenis (in de volksmond: Oranjehotel) ter dood gebracht. Een stille tocht vanaf de oude Waalsdorperweg leidt langs het Monument op de vlakte. Het monument heeft een ingetogen vormgeving, en gaat op in het landschap. De nadruk ligt op de plek zelf, als nagedachtenis aan de verschrikking die er plaatsvond. De

betekenis van de plek (sense of place), als onderdeel van de nationale én Haagse geschiedenis speelt een centrale rol in de herdenking. Dit is een belangrijk raakvlak met het Nationaal Monument Srebrenica Genocide.

Stille tocht over Waalsdorpervlakte, sense of place. .

2. NATIONAAL MONUMENT

2.2 Achtergrond NMSG'95

Het doel van de werkgroep Nationaal Monument Srebrenica Genocide '95 (NMSG'95) is het creëren van een nationaal monument in Den Haag dat de genocide in Srebrenica herdenkt. Dit herdenkingsmonument in Nederland is een teken van een officiële erkenning van deze tragedie en de onderlinge verbinding die door deze tragedie is ontstaan. Het is al meer dan 27 jaar geleden sinds deze tragedie plaatsvond. Tot vandaag en ondanks enkele mislukte pogingen, is er geen enkel nationaal monument in Nederland dat de genocide in Srebrenica herdenkt.

Voor de overlevenden en families van slachtoffers en de betrokken Dutchbat 3 veteranen is het van groot belang om dit nationaal monument te creëren om het trauma te verwerken dat door de gebeurtenis is veroorzaakt. Het bestaan van een fysieke ruimte voor herdenking is ook belangrijk voor het collectieve verwerkingsproces van deze geschiedenis voor zowel de Nederlandse als de Bosnische samenleving. Een openbaar monument dat expliciet is aangewezen voor de genocide in Srebrenica, zal een waardevolle stap voorwaarts betekenen naar verzoening en een tolerantere toekomst.*

Op 10 jul 2020, de vooravond van de nationale Srebrenica herdenking 25 jaar na de Srebrenica genocide, verklaarde de burgemeester Van Zanen het initiatief te steunen om een Nationaal Srebrenica monument in Den Haag te realiseren. In datzelfde jaar hebben minister van defensie mevrouw Bijleveld, minister van Buitenlandse zaken de heer Blok, ambassadeur van Bosnië & Herzegovina mevrouw Colakovic en de burgemeester van Rotterdam de heer Aboutaleb aangegeven het initiatief te steunen.

2.3 Werkwijze oprichting monument

Om tot oprichting van een Nationaal Monument te komen is het van belang een strategische en inclusieve benadering toe te passen. De werkgroep NMSG'95 zal samen met het Ministerie Defensie of Binnenlandse Zaken een stap moeten zetten. Het Atelier Rijksbouwmeester (ARBM) heeft hierbij een belangrijke adviserende rol. Het Atelier Rijksbouwmeester heeft ervaring met het oprichten van Nationaal Monumenten. De gemeente kan een faciliterende rol vervullen.

Het ontwerpproces van het monument dient transparant te zijn, het publiek zal worden

geïnformeerd en uitgenodigd om deel te nemen. De werkgroep zal belanghebbenden uitnodigen om deel te nemen aan het project om o.a. de sociale, culturele en financiële steun voor het project te bewerkstelligen. Er zal vanuit het ARBM een ontwerpprijsvraag worden georganiseerd voor het monument met een professionele jury, waarbij natuurlijk ook de belangrijkste belanghebbende (de overlevenden en families van de slachtoffers en de betrokken Dutchbat 3 veteranen) vertegenwoordigd zullen zijn. De geselecteerde ontwerpvoorstellen worden dan in een openbaar debat besproken.

Op deze manier wordt een herdenkingsplek gecreëerd die past in de stad Den Haag, eigentijds is en zoveel mogelijk belangen behartigd. Het bestaan van een fysieke ruimte voor herdenking is ook belangrijk voor het collectieve verwerkingsproces van deze geschiedenis voor zowel de Nederlandse als de Bosnische samenleving. Het is een collectieve onderneming die past bij onze tijd en onze democratische waarden.

** Voor meer informatie over de historische context en het programma van wensen van de werkgroep wordt verwezen naar Hoofdstuk 7 Bijlage. Voor meer informatie naar de werkwijze van de werkgroep Nationaal Monument Srebrenica Genocide '95 wordt verwezen naar het projectplan NMSG '95.*

2.4 Sense of Place

Op een plek van een historische gebeurtenis wordt vaak een monument geplaatst. Op deze manier wordt deze historische gebeurtenis gemarkeerd en wordt de herinnering aan deze gebeurtenis onderdeel van de fysieke wereld. De authentieke plek is erg belangrijk voor deze historische markeringen en zeker als de historische gebeurtenis te maken heeft met misdaden tegen de menselijkheid.

Het gevoel van een plek (sense of place) wordt versterkt door de historische objecten en sporen op die plek. De ingekraste teksten op de muur van de Dodencel 601 in de Scheveningse gevangenis zijn hier een goed voorbeeld van.

Als er te weinig historische objecten en sporen zijn, kan een nieuw ontworpen gedenkbouwwerk het gevoel van de plek versterken. In Berlijn worden delen van de Berlijnse muur weer symbolisch herbouwd, om het gevoel van deze historische plek te versterken.

De keuze van de locatie voor het monument en het daarbij gewenste informatiecentrum heeft te maken met de historische plek en het gevoel bij deze plek (sense of place). In het Joegoslaviëtribunaal hebben zeer emotionele confrontaties plaatsgevonden, met name voor de slachtoffers die de veroorzakers van hun leed in de rechtbank voor het eerst in de ogen konden kijken. Ook het Churchillplein, gelegen voor het Tribunaal, is het gevoel bij deze historische plek onlosmakend verbonden met de gruweldaden tijdens het gewelddadige uiteenvallen van Joegoslavië. Het is de plek waar de internationale pers verslag deed van de rechtszaken van het Tribunaal. Hier vonden ook demonstraties plaats van overlevenden en andere betrokkenen. Hieronder meer uitleg over de keuze van

de locatie voor het NMSG'95 en ook wat meer informatie over de jaarlijkse 'Nationale Herdenking Srebrenica Genocide 1995' in Den Haag. Tevens wordt er uitleg gegeven over de Marš Mira (Vredesmars) die altijd voor deze herdenking plaatsvindt en een belangrijke rol in de herdenking in Nederland heeft.

Ingekraste teksten Dodencel Scheveningse Gevangenis

Monument Berlijnse muur

2. NATIONAAL MONUMENT

2.4.1 Waarom Churchillplein als locatie monument

Den Haag: stad van Vrede en Recht. Stad waar de verantwoordelijken voor de Srebrenica-genocide terecht stonden. De stad waar elk jaar de herdenking van de Srebrenica genocide wordt georganiseerd. Daarom is voor de werkgroep NMSG'95 Den Haag de enige juiste plaats waar het Nationaal Monument Srebrenica Genocide '95 geplaatst zou moeten worden.

Het politieke centrum van Nederland is direct verbonden met de periode van de oorlog van 1992-1996 in Bosnië en Herzegovina en na de oorlog speelde het Joegoslaviëtribunaal (ICTY) een prominente rol in de nasleep van deze oorlog.

Na analyse van verschillende mogelijkheden voor een toekomstige locatie, is de meest geschikte locatie voor het monument: een plek grenzend aan het voormalig Joegoslaviëtribunaal (ICTY) in de internationale zone. Het is een historische plek die onlosmakend verbonden zal blijven met de gruweldaden tijdens het gewelddadige uiteenvallen van Joegoslavië. Het is een plek waar 161 oorlogsmisdadigers zijn berecht en duizenden slachtoffers een getuigenis hebben afgelegd. Het Joegoslaviëtribunaal

(ICTY) heeft het landschap van het internationale recht voorgoed veranderd door de hoogstgeplaatste leiders aansprakelijk te stellen voor de afschuwelijke misdaden die in de jaren negentig in het voormalig Joegoslavië zijn begaan. Met zijn uitspraken over genocide, oorlogsmisdaden en misdrijven tegen de menselijkheid heeft het Tribunaal een precedent geschapen, en duidelijk gemaakt dat iemands positie hem niet langer tegen vervolging kan beschermen. Door het individualiseren van schuld, het vervolgen van oorlogsmisdadigers en het geven van een stem aan de slachtoffers, versterkt het Tribunaal de overtuiging dat 'vrede en gerechtigheid hand in hand gaan'. Voor veel mensen is het naast een historische plek ook een zeer emotionele plek. Het

tribunaal heeft duizenden slachtoffers de gelegenheid gegeven te worden gehoord. Velen van hen gaven daarbij blijk van uitzonderlijke moed en droegen bij tot het proces van het achterhalen van de waarheid. Het was vaak ook een zeer emotionele confrontatie voor de slachtoffers om de veroorzakers van hun leed in de rechtbank in de ogen te kijken.

Het Churchillplein gelegen voor het voormalig Joegoslaviëtribunaal lijkt de meest geschikte plek voor het monument. Het praktische voordeel van deze locatie is dat het al een plein is, waar mensen kunnen samenkomen. Er is een ruime parkeergarage, een hotel en ook het congrescentrum zou een rol kunnen spelen op de herdenkingsdag op 11 juli.

Demonstratie voor het Joegoslaviëtribunaal, maart 2010.

Mensen in Sarajevo kijken naar een live-uitzending vanuit het Joegoslaviëtribunaal in Den Haag om het vonnis te horen over Ratko Mladic, 8 juni 2021.

Nog veel belangrijker is de 'sense of place', het gevoel bij deze historische plek die onlosmakend verbonden zal blijven met de gruweldaden tijdens het gewelddadige uiteenvallen van Joegoslavië. Het is de plek waar de internationale pers verslag deed van de rechtszaken van het Tribunaal. Hier vonden ook demonstraties plaats van overlevenden en andere betrokkenen.

2.4.2 Informatiecentrum

Gedurende het proces werd het steeds meer duidelijk dat er vanuit de betrokken groepen naast de behoefte voor het monument er ook een (onderzoeks- en) informatiecentrum gewenst is. Deze wens voor een informatiecentrum moet de educatieve rol van het monument versterken. De werkgroep (en later de stichting) zal de mogelijkheden verkennen voor een informatiecentrum. Het hoofddoel van de werkgroep (en later de stichting) zal nog altijd het monument blijven, maar wil zeker gehoor geven aan deze wens. De Gemeente Den Haag heeft een mogelijke plek (of mogelijke plekken) voor een informatiecentrum ook meegenomen in een aantal varianten van de quick scan.

Een voor de hand liggende plek lijkt op dit moment ergens in het voormalig Joegoslaviëtribunaal gebouw, waarvan de werkgroep NMSG'95 hoopt dat de (tastbare) geschiedenis van het tribunaal behouden blijft en opengesteld wordt voor publiek. Een voorbeeld hiervoor is het "Memorium Nürnberger Prozesse", waar naast de rechtszaal van het Paleis van Justitie van Neurenberg ook een informatie- en documentatiecentrum te bezoeken is. Het geeft inzicht in de verdachten en hun misdaden, de daaropvolgende processen van Neurenberg van 1946-49 en de impact van de processen van Neurenberg tot op heden. Deze historische informatie en objecten versterkt het gevoel van de plek (sense of place).

Joegoslaviëtribunaal vanaf het Churchillplein

Slobodan Milosevic in de rechtszaal van het Joegoslaviëtribunaal

De rechtszaal van het Joegoslaviëtribunaal

2. NATIONAAL MONUMENT

Er zal door de werkgroep NMSG'95 gekeken worden wat de mogelijkheden zijn om samen te werken met het Internationaal Restmechanisme voor Tribunalen (International Residual Mechanism for Criminal Tribunals, IRMCT), die nu nog in het voormalig Joegoslaviëtribunaal gebouw is gevestigd. Deze organisatie is gemandateerd om een aantal essentiële functies uit te voeren die voorheen werden uitgevoerd door het Joegoslaviëtribunaal (ICTY) en het Rwanda tribunaal (ICTR). De voormalige President Carmel Agius van het IRMCT steunt het initiatief voor het Srebrenica monument op het Churchillplein.

Rechtszaal van het Paleis van Justitie van Neurenberg opengesteld voor publiek.

2.4.3 Herdenking

In Bosnië en Herzegovina wordt jaarlijks de Marš Mira (Vredesmars) georganiseerd ter nagedachtenis van de slachtoffers van de gepleegde genocide in en rond Srebrenica in juli 1995. De mars duurt drie dagen, 110 kilometer van de plaats Nežak in de gemeente Sapna naar de plaats Potočari in de gemeente Srebrenica. De mars symboliseert de barre tocht die mannen van Srebrenica hebben gelopen in 1995, die door bossen en bergen een veilig heenkomen probeerden te vinden. De mars was als protestactie gestart in 2005, met als doel alle relevante actoren op lokaal en internationaal niveau te stimuleren tot snellere arrestatie en vervolging van personen die verantwoordelijk zijn voor gepleegde misdaden, om zo te voldoen aan gerechtigheid als voorwaarde voor het opbouwen van permanente vrede en tolerantie onder de volkeren van Bosnië en Herzegovina.

De route voert langs moeilijk begaanbare berggebieden (Udrč, 1043 m), dicht beboste gebieden met beekjes. Op elk van de genoemde locaties hebben deelnemers de mogelijkheid om een van de belangrijke plaatsen uit het niet zo verre verleden te zien, waar massa-executies van gevangenen Bosniërs plaatsvonden of waar primaire of secundaire massagraven werden gevonden.

In Nederland wordt sinds 2013 een Marš Mira (Vredesmars) georganiseerd van Wassenaar naar Het Plein in Den Haag. De wandeltocht is 11 km lang, symbolisch gerelateerd aan de gepleegde genocide op 11 juli 1995.

De wandeltocht start in Wassenaar en gaat langs een aantal belangrijke punten in Den Haag:

- Verzetsmonument Waalsdorpervlakte
- De Scheveningse gevangenis
- voormalig Joegoslaviëtribunaal (ICTY)
- Vredespaleis

De wandeltocht eindigt op Het Plein* in Den Haag, naast de Tweede kamer, waar de 'De Nationale Herdenking Srebrenica genocide' gehouden wordt.

Marš Mira (Vredesmars) over de Waalsdorpervlakte

Tijdens deze herdenking worden onder andere toespraken gehouden, liederen gespeeld en worden de namen van de slachtoffers voorgelezen die op dezelfde dag worden herbegraven in Srebrenica (elk jaar zijn er weer nieuwe stoffelijke resten geïdentificeerd die worden begraven, op 2022 zijn er in totaal 6,671 slachtoffers geïdentificeerd en herbegraven van de ruim 8.300 geregistreerde slachtoffers). Tijdens het voorlezen van de namen lopen de deelnemers aan de herdenking rondjes op Het Plein.

Het plan om het Nationaal Monument Srebrenica Genocide '95 voor het voormalig Joegoslaviëtribunaal te realiseren past erg goed in de herdenkings-traditie van de afgelopen 27 jaar in Nederland. De Marš

Mira (Vredesmars) gaat langs het voormalig Joegoslaviëtribunaal en er zijn al vaker herdenkingstoespraken gehouden op die plek.

**in 2022 moest er voor het eerst uitgeweken worden naar het Malieveld i.v.m. de verbouwingswerkzaamheden van het Binnenhof.*

Marš Mira langs het voormalig Joegoslaviëtribunaal

Toespraak op het Churchillplein (2018)

Rondwandeling op het Plein tijdens de herdenking

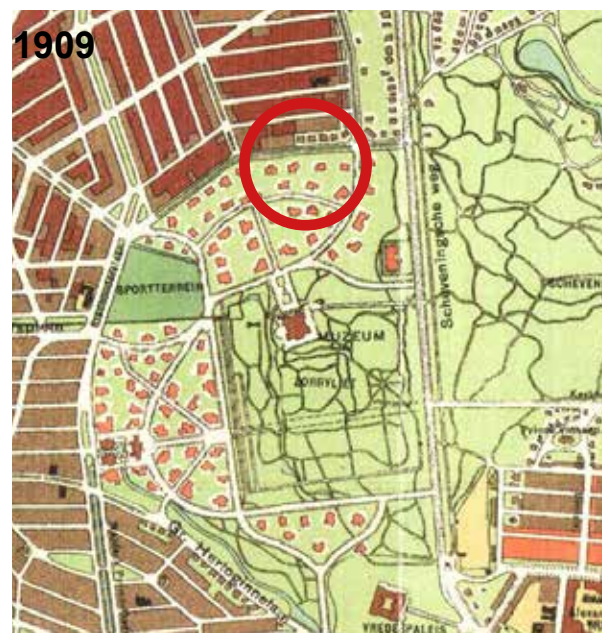
3. CONTEXT

3.1 Historische ontwikkeling World Forum gebied en Churchillplein

Strandwallengebied, landgoed Zorgvliet

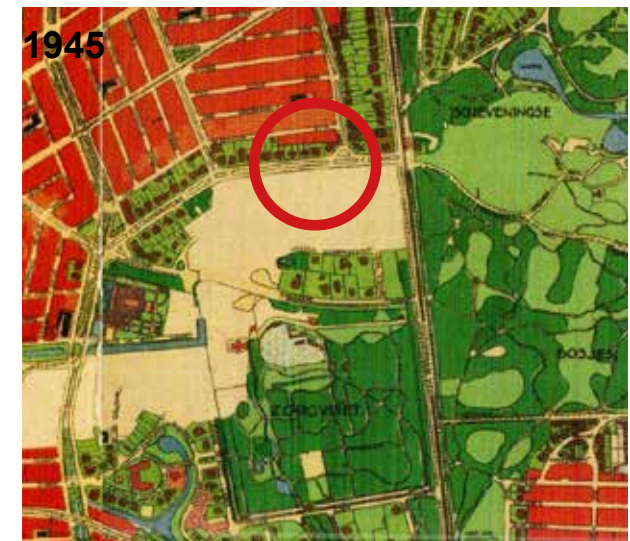
Het plangebied is gelegen in het strandwallengebied, op voormalig terrein van landgoed Zorgvliet. Zorgvliet was een buitenplaats die in de 17e eeuw is gerealiseerd langs de Scheveningseweg, temidden van 'woeste' duingronden.

Villapark Zorgvliet

In het begin van de 20e eeuw zijn de randen van het landgoed uitgegeven als villapark 'Zorgvliet' naar ontwerp van Berlage. Het stratenpatroon is vormgegeven in Engelse landschapsstijl, en sluit aan op de omliggende wijken. De wijken Duinoord en Geuzen- en Statenkwartier van Lindo zijn eind 19e eeuw ontstaan als eerste stadsuitbreidingen na Willemspark.

In 1905 ontstaat de eerste (grote) maatschappelijke functie met internationale betekenis: het Vredespaleis. In 1930 volgt Het Gemeentemuseum.

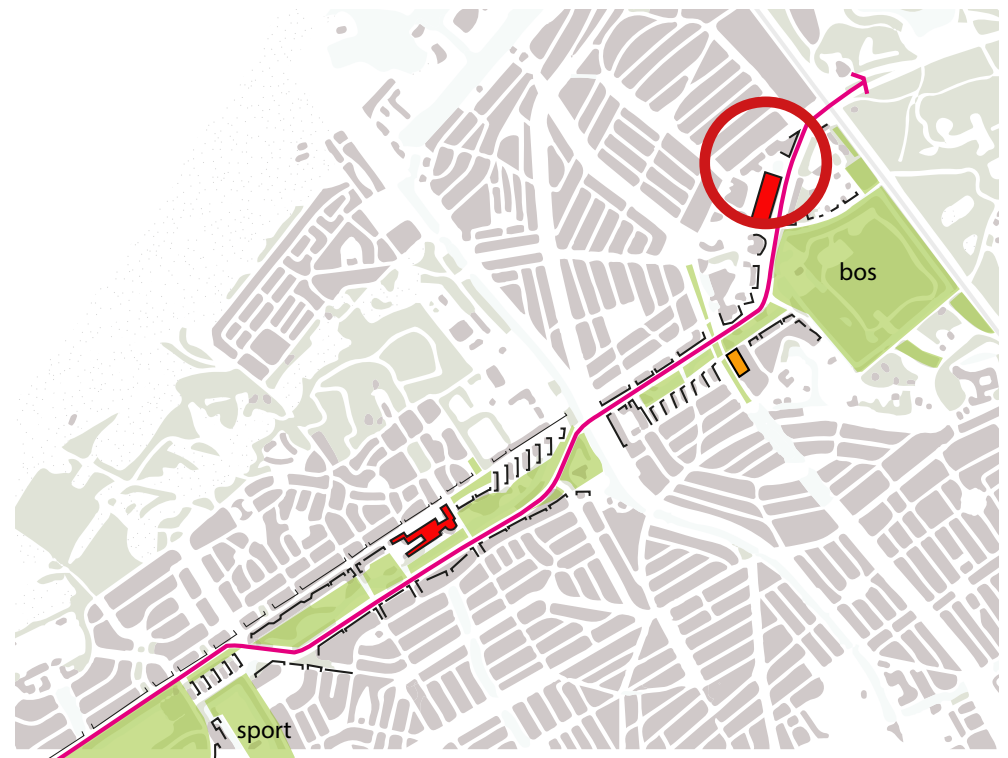
Atlantikwall

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moet een deel van het villapark wijken voor de Atlantikwall. Door deze ingreep worden de doorgaande verbindingen van buurt naar het park doorsneden.

Wederopbouwplan Dudok

In het wederopbouwplan van Dudok wordt de 'parkway' geïntroduceerd. Vanaf de parkweg zijn bijzondere zichtlijnen met afwisselend grote bebouwing, boomgroepen en doorkijkjes. Het gebied keert zich door de afwijkende ruimtelijke structuur af van de buurt.

Parkway

3. CONTEXT

Eerste ontwikkelingen World Forum

De parkweg wordt gerealiseerd als de huidige Johan de Wittlaan, die aansluit op de Teldersweg door de Scheveningse bosjes. In 1958 vestigt de "De Eerste Nederlandsche", een verzekeringsmaatschappij aan Churchillplein 1. In diezelfde tijd wordt het Congresgebouw gebouwd.

Recente ontwikkelingen Churchillplein

Van 1991 tot 2013 is het Joegoslaviëtribunaal gevestigd in het pand aan Churchillplein 1. In de loop van de tijd vestigen zich meer internationale instellingen als Europol, OPCW en diverse ambassades en consulaten in het World Forum gebied. Een nieuw buitenruimteplan, verbindt de openbare ruimte als 'binnenduingebied' met het formele en statige Churchillplein.

3.2 Algemene cultuurhistorische waardering CP1

Het voormalige kantoorgebouw van de verzekeringsbank met vijverpartij* en twee (inmiddels verplaatste) beelden is van algemeen nationaal belang vanwege de markante stedenbouwkundige situering en de relatie met de monumentale vijverpartij. Het gebouw is van algemeen belang vanwege de hoge architectuurhistorische waarde, de ingenieuze indeling van het gebouw, de toepassing van monumentale kunstwerken

(waaronder de verplaatste bronzen vijverbeelden), het rijke materiaalgebruik, en als markant voorbeeld van een ontwerp uit het oeuvre van architect A. van der Steur.

Bron: Monumentenregister

* *Vijverpartij*

De huidige vijverpartij heeft niet meer de oorspronkelijke vorm. De oude vijverpartij had door zijn contravorm een duidelijke ruimtelijke relatie met het gebouw. Door wijzigingen in de pleininrichting en de komst van ondergrondse parkeergarage is de terreininrichting van CP1 uitgebreid. De vorm van de vijverpartij is gewijzigd. De huidige vijverpartij heeft de vorm van een formele (doorsneden) spiegelvijver.

Churchillplein 1 met oorspronkelijke vijverpartij, na oplevering 1958

Churchillplein 1, bestaande situatie

3. CONTEXT

3.3 Gebiedsvisie Internationale Zone

In 2019 is de Gebiedsvisie Internationale Zone (RIS304182) vastgesteld. De gemeente zet in op het versterken van Den Haag als stad van Vrede en Recht. De programma van het Nationaal Monument sluit hier bij aan. Vanuit de werkgroep is een sterke voorkeur uitgesproken voor de locatie in de nabijheid van het Voormalig Joegoslaviëtribunaal, gelegen in het World Forum gebied.

Voor het World Forum gebied zijn ambities vastgesteld voor het versterken van: bereikbaarheid, voorzieningen, ontwikkelingen, landschap en clustering organisaties.

Relevante ambities:

- Bereikbaarheid: De bereikbaarheid van het World Forum gebied verbeteren door mogelijkheden te onderzoeken voor de aanleg van een ligh-trail tracé inclusief halte bij de Eisenhowerlaan.
- Ontwikkelingen: verkennen van ontwikkelruimte voor internationale organisaties bij het World Forum, de Statesmen, Churchillplein 1.
- Ontwikkelingen: Onderzoeken naar mogelijkheden om het World Forum congresgebouw te herontwikkelen en uit te breiden tot een multifunctioneel congresgebouw met expocentrum.

- Landschap: bestuderen naar toepassing van integrale gebiedsbeveiliging.
- Landschap: Onderzoek naar mogelijkheden voor het vergroenen van de buitenruimte door duinlandschap in te zetten voor integrale gebiedsbeveiliging.
- Ontwikkelruimte verkennen in directe nabijheid van Europol.

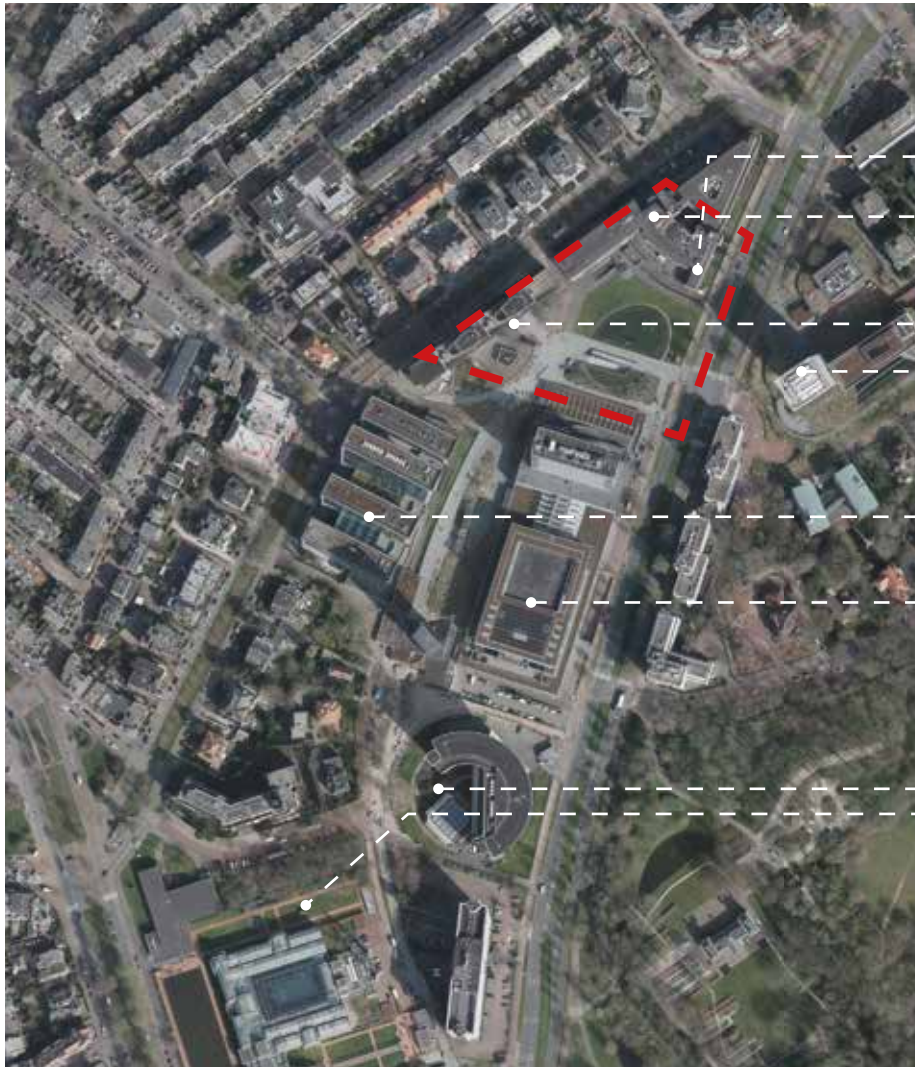
Ruimtelijk kader World Forum

4. INVENTARISATIE

4.1 Churchillplein in World Forum gebied

Het Churchillplein ligt in de noordelijke hoek van het World Forum gebied, in de nabijheid van diverse internationale instellingen.

Churchillplein

*Voormalig
Joegoslaviëtribunaal (CP1)*

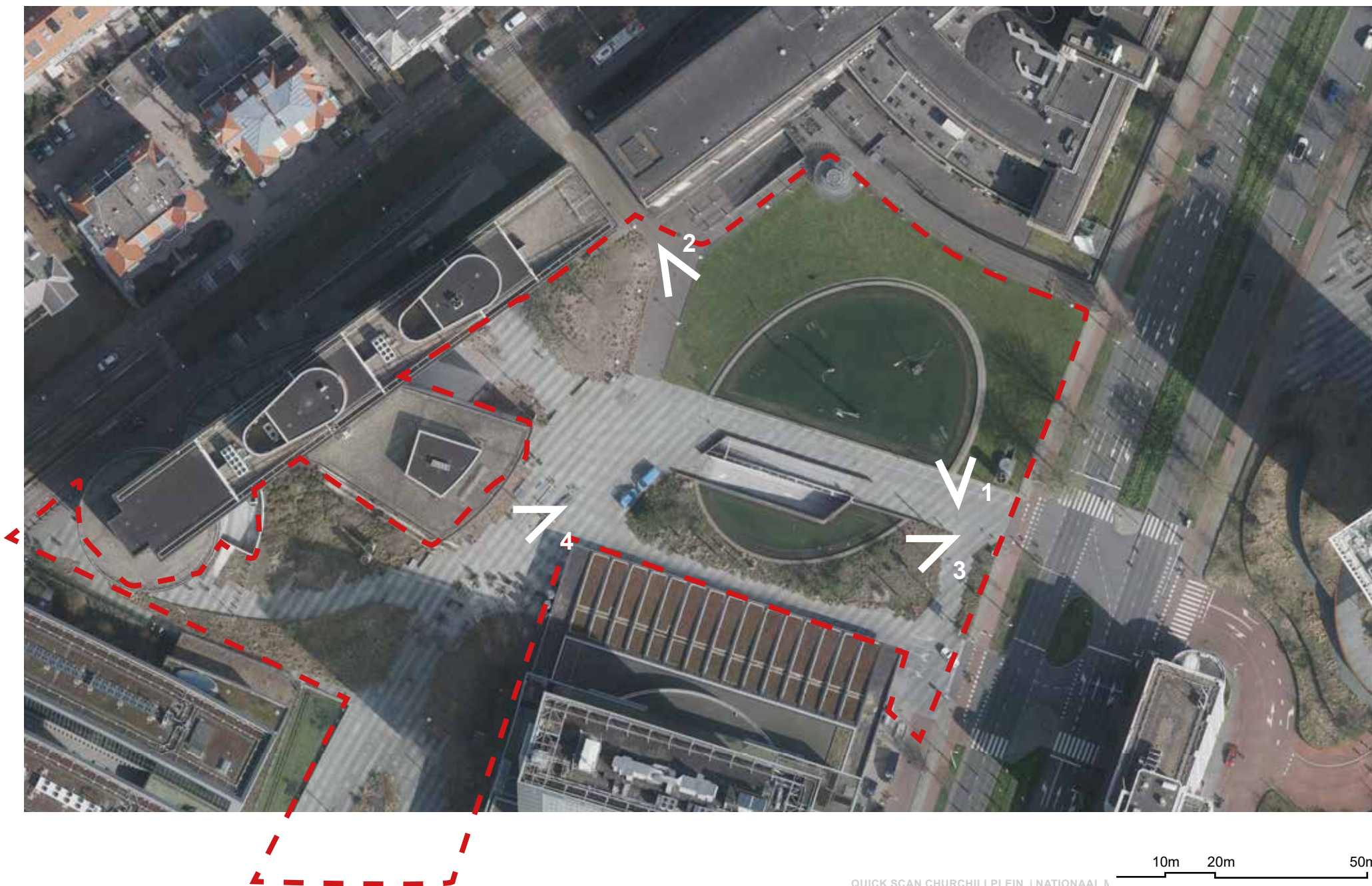
*Statesmen
EuroJust*

Europol

Worldforum

*OPCW
Kunstmuseum
Den Haag*

4. INVENTARISATIE

4.2 Programma en Toegankelijkheid

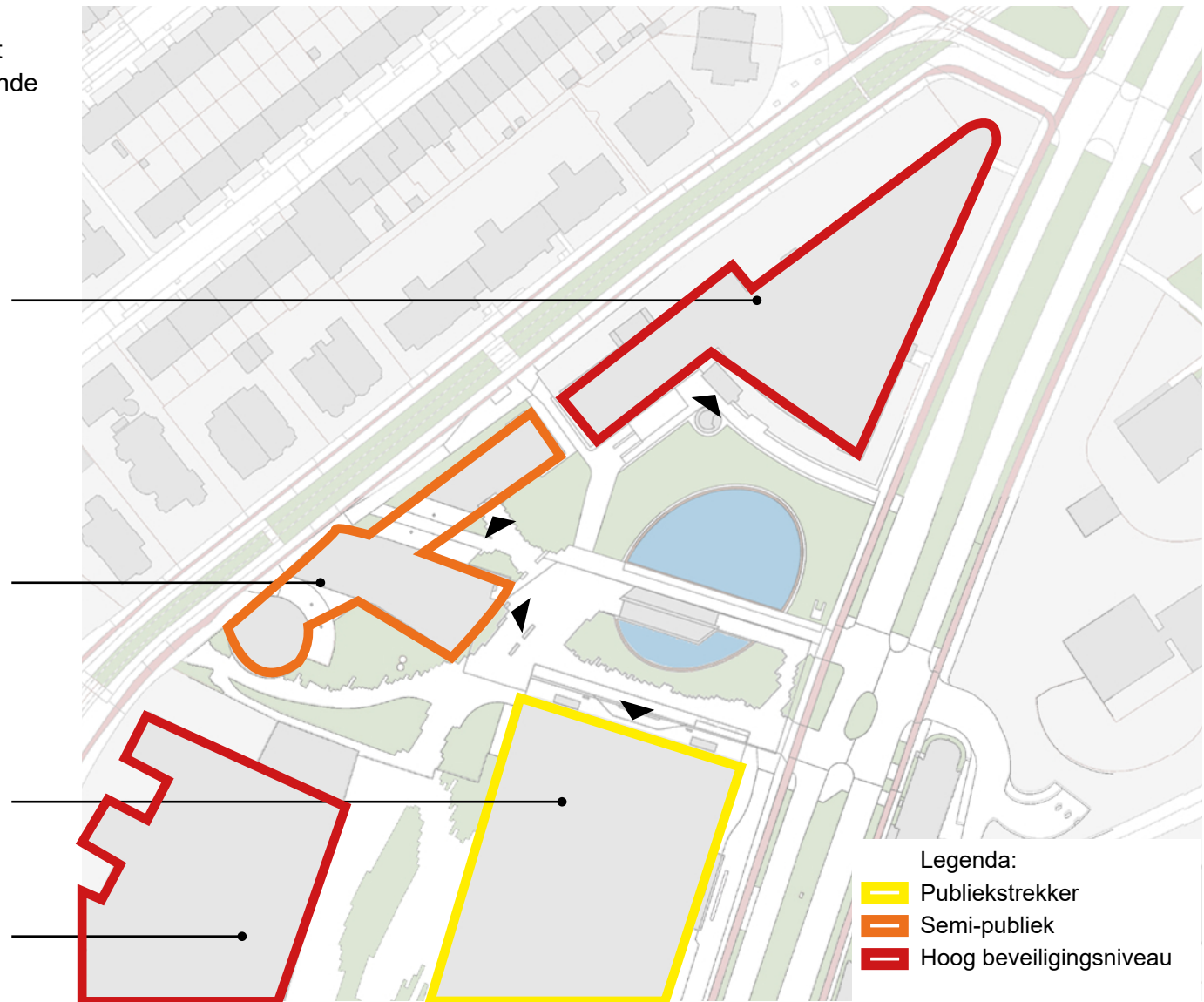
Aan het Churchillplein zijn verschillende maatschappelijke voorzieningen gelegen. Het gebied onderscheidt zich door het uiteenlopende karakter van publiekstrekker zoals World Forum tot zwaar beveiligd zoals Europol en het toekomstig gebruik van het voormalig Joegoslaviëtribunaal/ (CP1).

*Voormalig Joegoslaviëtribunaal/CP1:
ICTR
+ Internationale organisatie met hoog
beveiligingsniveau*

*The Statesmen bedrijfsverzamelgebouw, o.a.:
IB Global Centre, Ambassades en Consulaten,
Orthopedische praktijk, huisarts.*

*World Forum, o.a. Congrescentrum, Novotel en
Accor Hotel*

Europol hoofdkantoor, hoog beveiligingsniveau

4.3 Ondergrondse parkeervoorzieningen

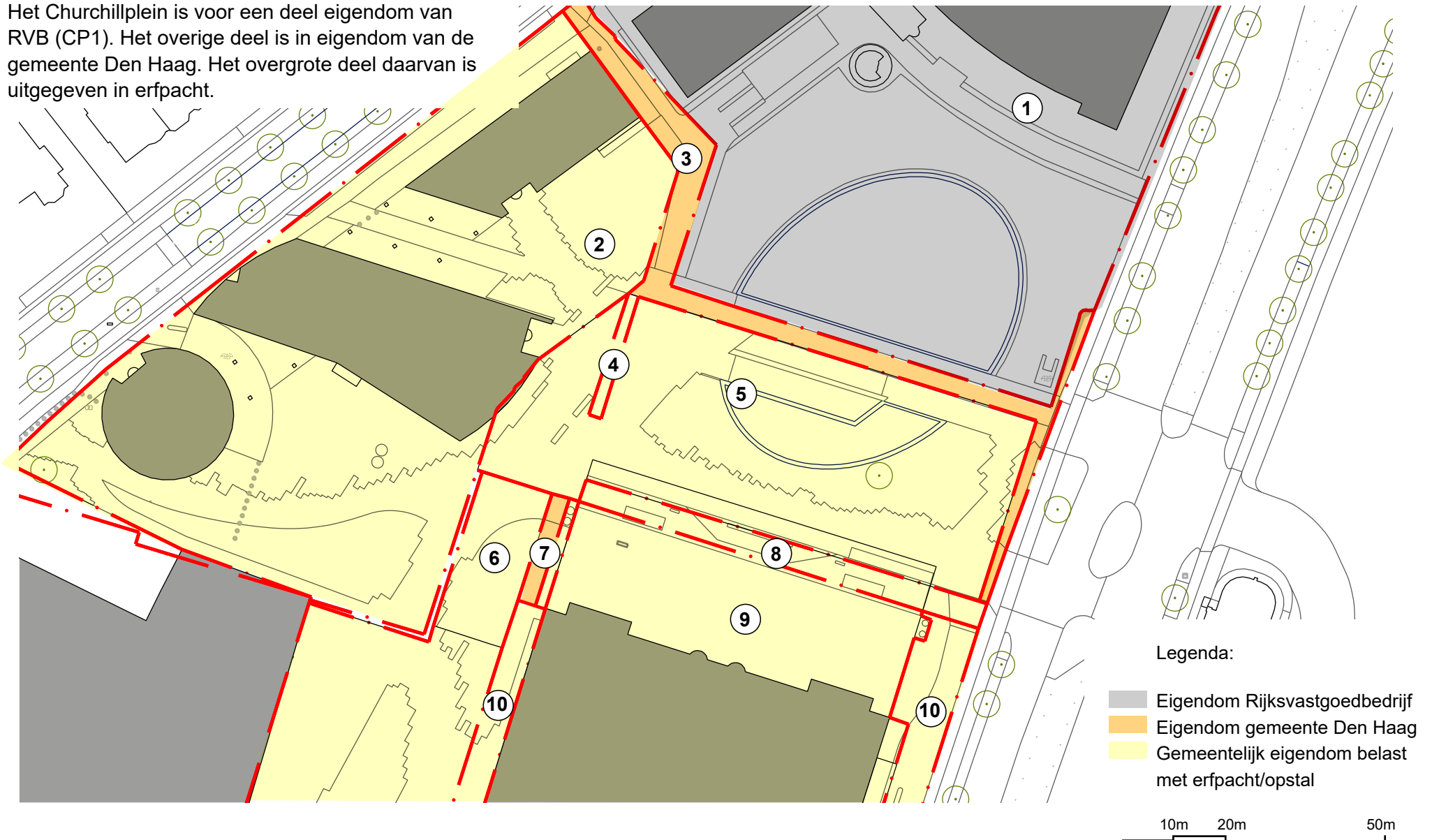
Onder het Churchillplein liggen diverse ondergrondse openbare en private parkeergarages.

4. INVENTARISATIE

4.4 Eigendomssituatie

Het Churchillplein is voor een deel eigendom van RVB (CP1). Het overige deel is in eigendom van de gemeente Den Haag. Het overgrote deel daarvan is uitgegeven in erfpacht.

5. QUICK SCAN

5.1. Locatie-analyse

5.1.1 Bestaande situatie

Het Churchillplein is gelegen in het World Forum gebied, aan de parkway (Johan de Wittlaan). De beleving vanaf parkway ter plaatse van dit World Forum gebied heeft een een ritmiek van open/dicht, van zelfstandige ruimtelijke bebouwing met daar tussen openbare ruimte. Zichtlijnen spelen hier een belangrijke rol.

Het Churchillplein is één van deze openbare ruimten met zichtlijnen op het Voormalig Joegoslaviëtribunaal en het congresgebouw.

Churchillplein met spiegelvijver

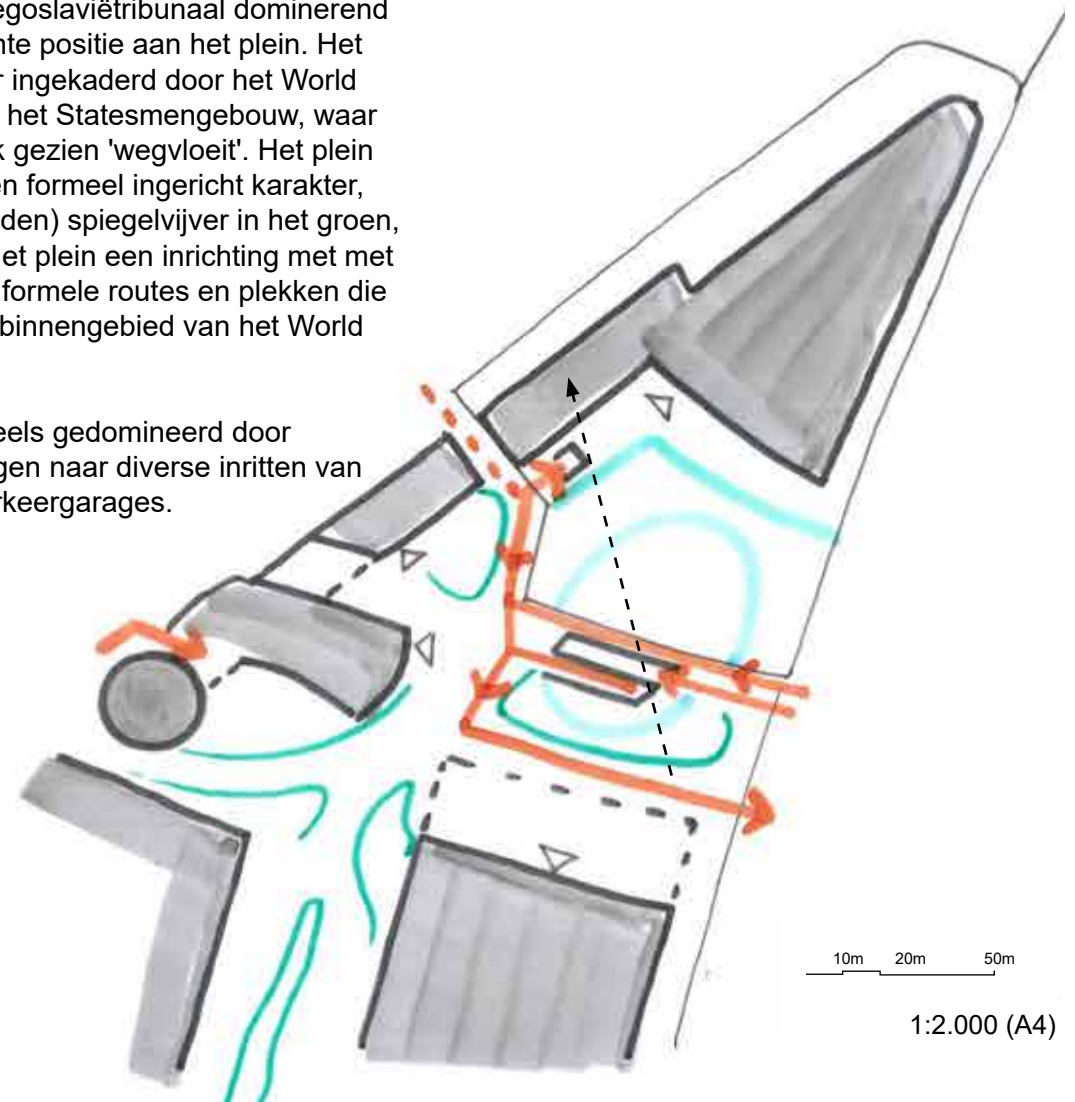

Binnengebied met duingrassenlandschap

Het Churchillplein is in de huidige situatie niet één plein. Zowel in stedenbouwkundig-ruimtelijke opzet als in inrichting van het plein. Ruimteijk is het Voormalig Joegoslaviëtribunaal dominerend met een prominente positie aan het plein. Het plein wordt verder ingekaderd door het World Forumgebouw en het Statesmengebouw, waar het plein ruimtelijk gezien 'wegvloeit'. Het plein heeft enerzijds een formeel ingericht karakter, met een (doorsneden) spiegelvijver in het groen, anderzijds heeft het plein een inrichting met met duingrassen en informele routes en plekken die aansluiten bij het binnengebied van het World Forum.

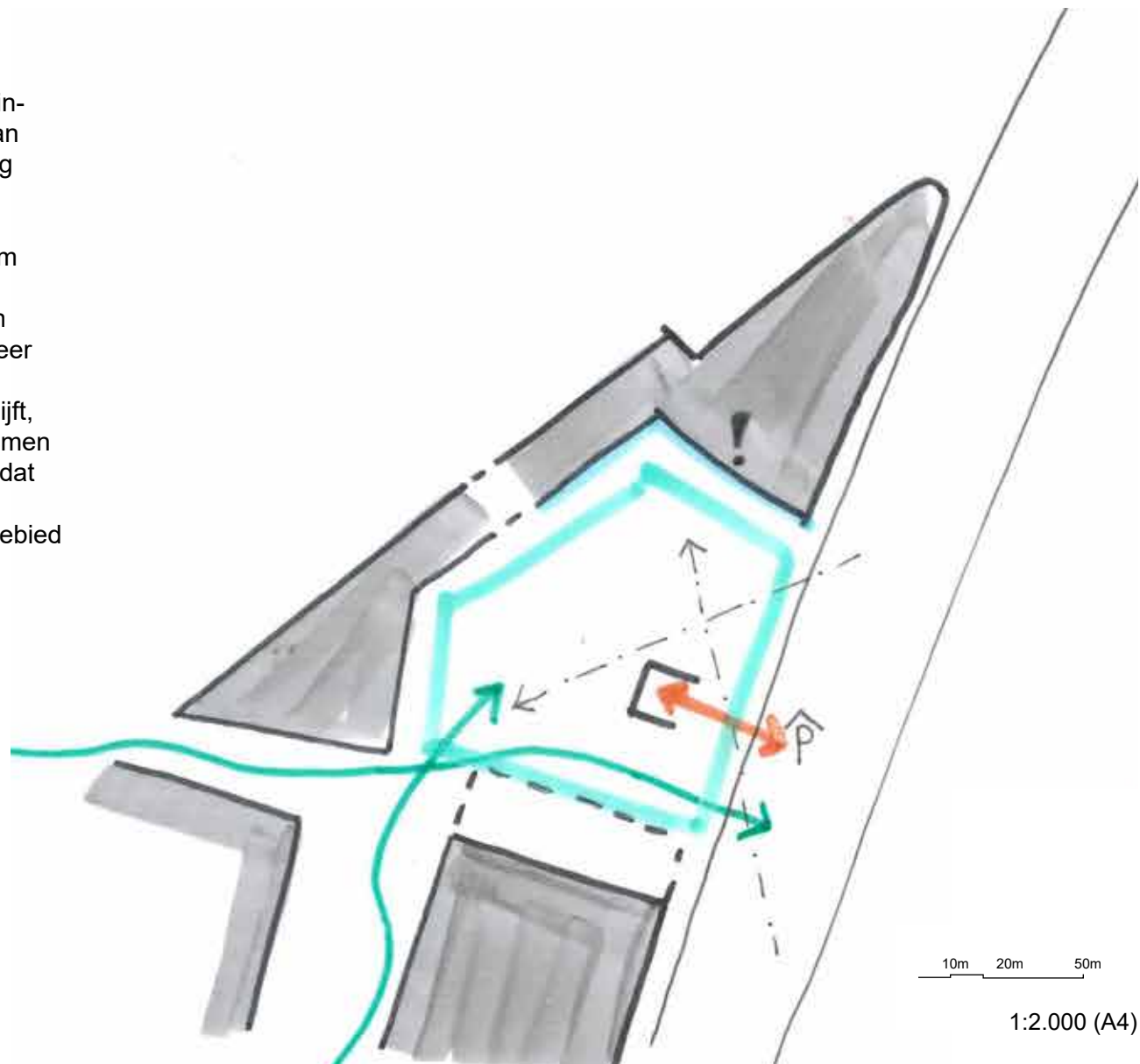
Het plein wordt deels gedomineerd door verkeersbewegingen naar diverse inritten van ondergrondse parkeergarages.

Het plein kent diverse eigendommen, grotendeels in erfpacht. Circa de helft van het plein (CP1) is in eigendom van het Rijksvastgoedbedrijf.

5.1.2 Gebiedsvisie Churchillplein

In de Gebiedsvisie Internationale zone is het Churchillplein ruimtelijk weergegeven als één pleinlandschap, van gevel tot gevel. De in- en uitritten van diverse parkeergarages (World Forum, en Voormalig Joegoslaviëtribunaal/CP1) worden gebundeld in één enkele in- en uitrit aan de Johan de Wittlaan. Hierdoor ontstaat er meer verblijfsruimte en ruimte om landschappelijk ingepaste gebiedsbeveiliging toe te passen. Het plein transformeert op deze manier van onsamenvattend plein met veel bestemmingsverkeer naar groen samenhangend verblijfsplein. Uitgangspunt is dat de gevel van CP1 beleefbaar blijft, vanaf het plein en de Johan de Wittlaan. Het Statesmen kan in de visie van transformeren naar een volume dat het plein sterker inkadert. De routes vanuit de buurt en vanaf het binnenduingebied naar het Churchillplein worden versterkt.

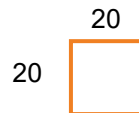
5. QUICK SCAN

5.1.3 Schaalvergelijking

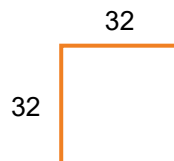
Op basis van het Plein in Den Haag is een schaalvergelijking gemaakt. Tevens is als referentie het bekende Nationaal Holocaust Monument als schaalvergelijking opgenomen. Beide schaalvergelijkingen geven de mogelijkheden aan voor een monument op het Churchillplein.

Ter volledigheid zijn hieronder de referentienormen voor een groep van 1.000 personen in de maat gezet. Het gaat hierbij om een referentienorm voor evenementen (buitenconcerten) die vrij compact is en een reguliere theateropstelling (zitplaatsen) die iets ruimer is. Hierbij worden de referentienormen gehanteerd uit het PvE Spuiplein 2020.

Referentie evenementen:
max 2.5 pers./ m²,
1.000 P = 400m² (20mx20m)

Referentie theateropstelling:
1 pers./m²,
1.000 P = 1.000 m² (32mx32m)

Pleinruimte Het Plein:

Het Plein heeft een omvang van ca. 3.300m² (50mx60m). Het gaat hierbij om de pleinruimte, die is ingekaderd tussen de bomen. De ruimte is onderdeel van het stedelijk weefsel.

NB: Een deel van de huidige herdenking Srebrenica Genocide vindt hier plaats, als plek van samenkomst voor ca. 800 personen.

Holocaust Namenmonument Nederland

Het Holocaust Namenmonument Nederland in Amsterdam heeft een omvang van ca. 1.630m². Het bestaat uit een museale/ landschapsarchitectonische ingreep. Het monument heeft een introverte beleving dat zich ruimtelijk onderscheidt van het omringende stedelijke weefsel.

Als de omvang van het Plein en het Holocaust Namenmonument geprojecteerd wordt over het Churchillplein wordt de ruimtelijke omvang zichtbaar.

De beschikbare openbare ruimte op het Churchillplein is relatief beperkt. De verschillende entrees naar het omringende programma, de inritten naar de parkeergarages, de bijbehorende verkeersbewegingen en de beoogde afstand (veiligheidszone) tot CP1, maken de beschikbare fysieke ruimte op het Churchillplein beperkt t.o.v. de referentieprojecten.

Schaalvergelijking: Projectie het Plein en Holocaust Namenmonument op Churchillplein

5. QUICK SCAN

5.2 Scenario's

5.2.1 Scenario 1

Doel

Scenario 1 gaat uit van een optimale interactie tussen het (publiekstoegankelijke) gebouw en het monument, waarbij er voldoende ruimte wordt gecreëerd voor het gewenste informatiecentrum, die de educatieve functie en het gevoel van deze historische plek ('sense of place') zullen versterken.

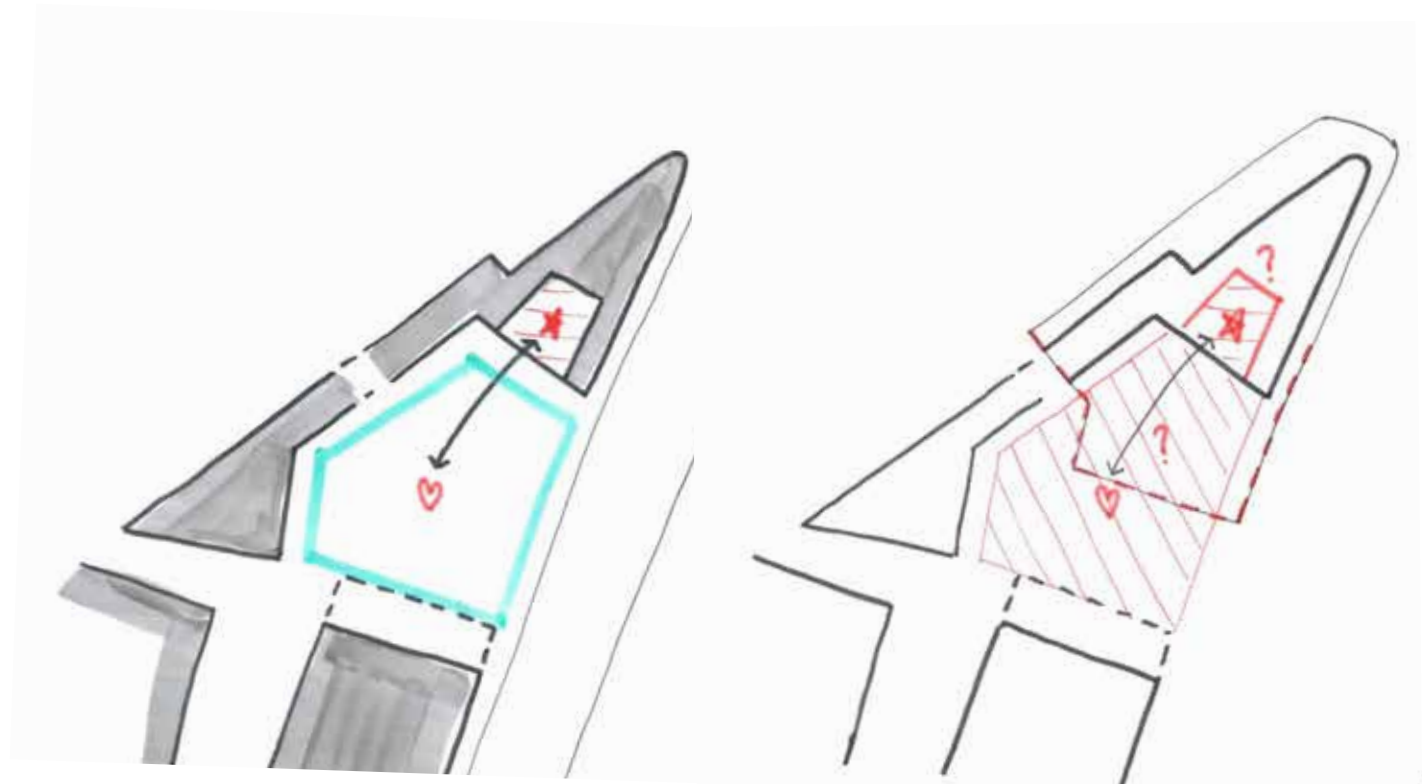
Ruimtelijk-programmatisch

Het Churchillplein is ruimtelijk vormgegeven als één plein-landschap, van gevel tot gevel. Het archief/informatiecentrum is vrij toegankelijk en centraal gepositioneerd. De rest van het gebouw, zoals de zittingszaal, is toegankelijk voor rondleidingen.

Beveiliging

Het scenario zorgt voor een groot conflict met het beoogde programma met zwaar beveiligingsprofiel. Een publiek toegankelijk programma is niet verenigbaar met de veiligheidsnormen.

Indien de programmatische eisen mbt mate van beveiliging wijzigen, is combinatie met het informatiecentrum wel voorstelbaar.

5.2.2 Scenario 2

Doel

Scenario 2 gaat uit van deels interactie tussen het gebouw en het monument.

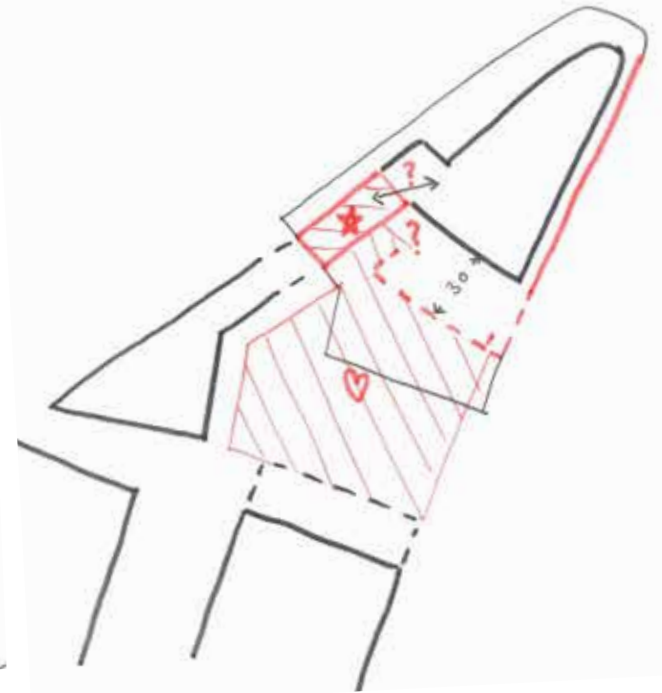
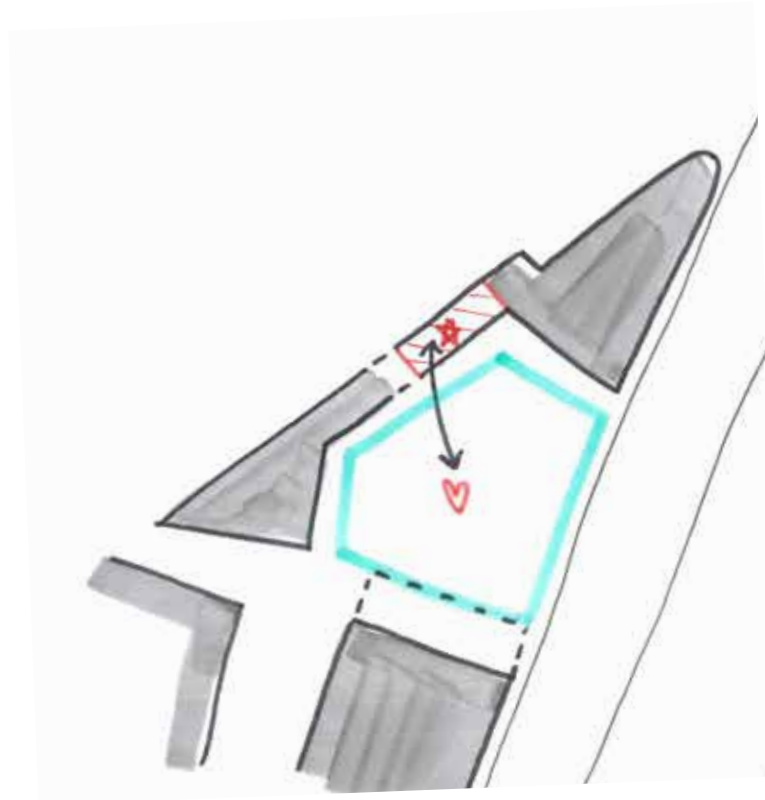
Ruimtelijk-programmatisch

Het Churchillplein is ruimtelijk vormgegeven als één plein-landschap, van gevel tot gevel. Het archief/informatiecentrum is vrij toegankelijk in de zijvleugel van het gebouw. De rest van het gebouw is niet toegankelijk.

Beveiliging

Het scenario zorgt voor een conflict met het beoogde programma met zwaar beveiligingsprofiel. In het scenario is een deel van de veiligheidsnormen mbt het centrale deel te realiseren. Knelpunt is de beveiliging van de zijvleugel en de buitenruimte in relatie tot de (beveiligde) entree van CP1.

Indien de programmatische eisen mbt mate van beveiliging wijzigen, is combinatie met het informatiecentrum wel voorstelbaar.

5. QUICK SCAN

5.2.3 Scenario 3

Doel

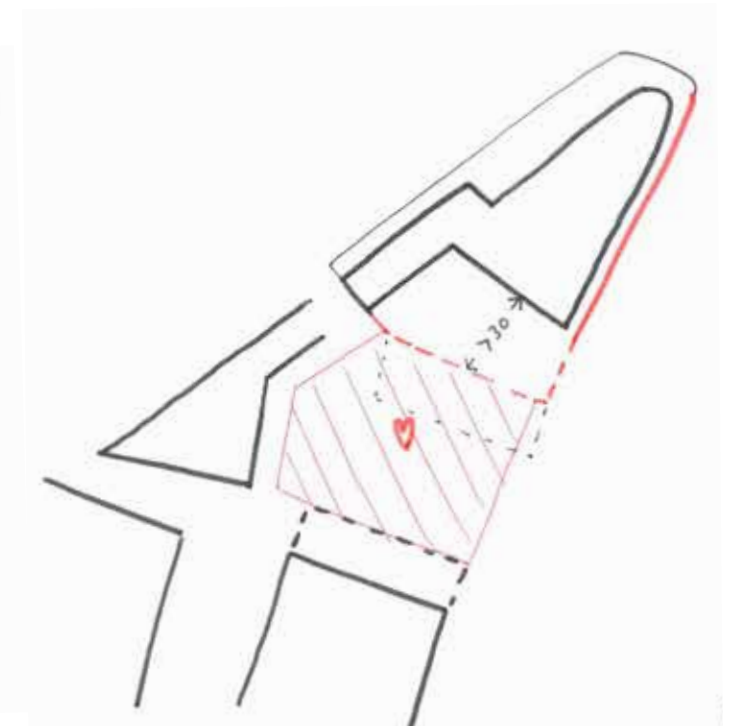
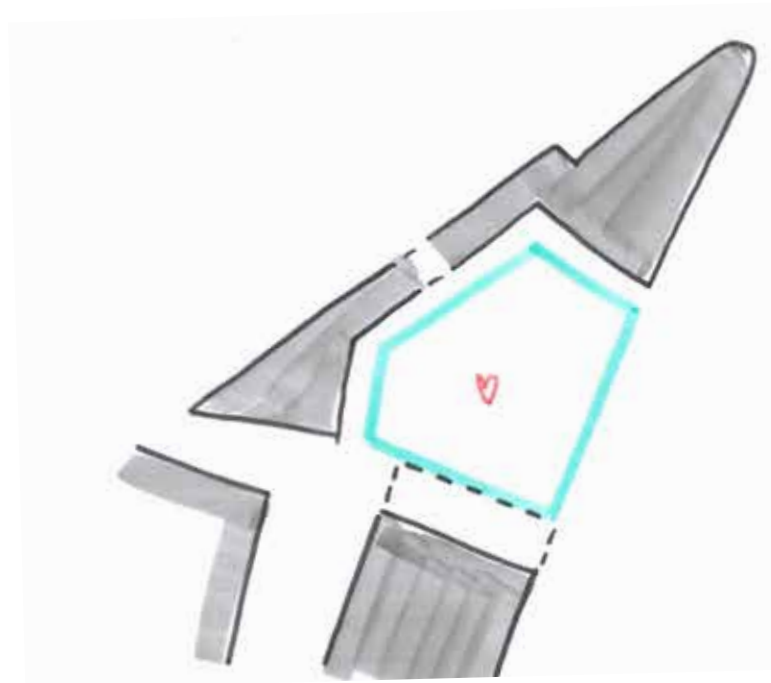
In scenario 3 is er geen directe interactie tussen gebouw en monument. CP1 kan zodoende relatief onafhankelijk getransformeerd worden.

Ruimtelijk-programmatisch

Het Churchillplein is ruimtelijk vormgegeven als één plein-landschap, van gevel tot gevel. Het gebouw is niet toegankelijk, er is geen ruimte voor een archief/informatiecentrum. De interactie tussen gebouw en monument is beperkt tot een zichtrelatie.

Beveiliging

Het scenario zorgt voor beperkt conflict met ontwikkeling van CP1. Er kan langs de hele gevelcontour aan het plein een stand off zone worden gehanteerd. Aandachtspunt is de positie van de entree van CP1 in relatie tot pleinruimte. Hier is geen ruimte voor het gewenste informatiecentrum.

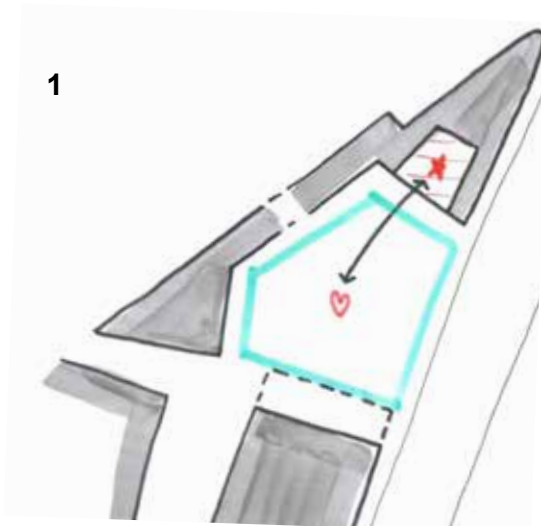
5.2.4 Conclusie scenario's

De scenario's laten verschillende gradaties van interactie zien tussen het monument en het Voormalig Joegoslaviëtribunaal.

Scenario 1

Functioneel heeft scenario 1 vanuit het perspectief van het monument de voorkeur. Hier is sprake van een optimale interactie tussen monument en gebouw, met een informatiecentrum centraal in het gebouw. Dit blijkt echter onverenigbaar met het beoogde programma met een zwaar beveiligingsprofiel.

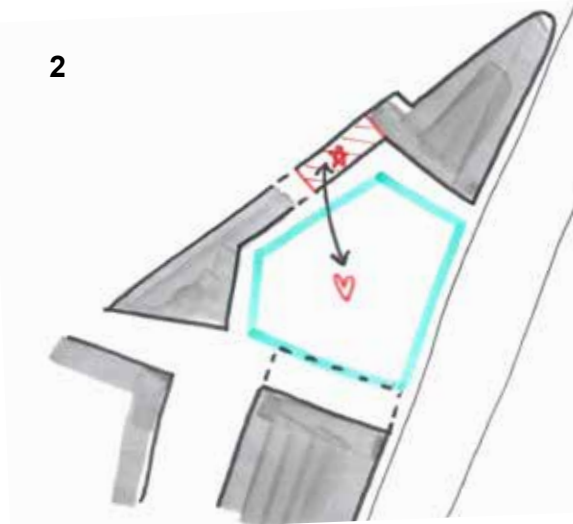
Indien de programmatische eisen mbt mate van beveiliging wijzigen, is combinatie met het informatiecentrum wel voorstelbaar.

Scenario 2

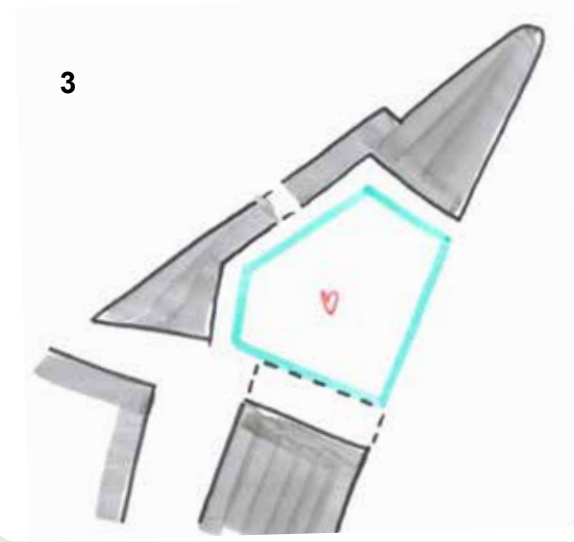
In dit scenario wordt een informatiecentrum bedacht in de zijvleugel van CP1. Ook dit scenario is lastig te verenigen met het beoogde programma met een zwaar beveiligingsprofiel.

Indien de programmatische eisen mbt mate van beveiliging wijzigen, is combinatie met het informatiecentrum wel voorstelbaar.

Scenario 3

Vanwege het beoogde programma met een zwaar beveiligingsprofiel is dit scenario het meest voorstelbaar voor oprichting van een permanent monument. Het monument krijgt een volwaardige plek op het Churchillplein, maar geen directe relatie met het gebouw. In dit scenario wordt geen informatiecentrum gerealiseerd. CP1 kan onafhankelijk getransformeerd worden. Voorwaarde is wel dat een sterke zichtrelatie behouden blijft vanuit het plein.

5. QUICK SCAN

5.3 Locatie monument

5.3.1 Monument in bestaande situatie

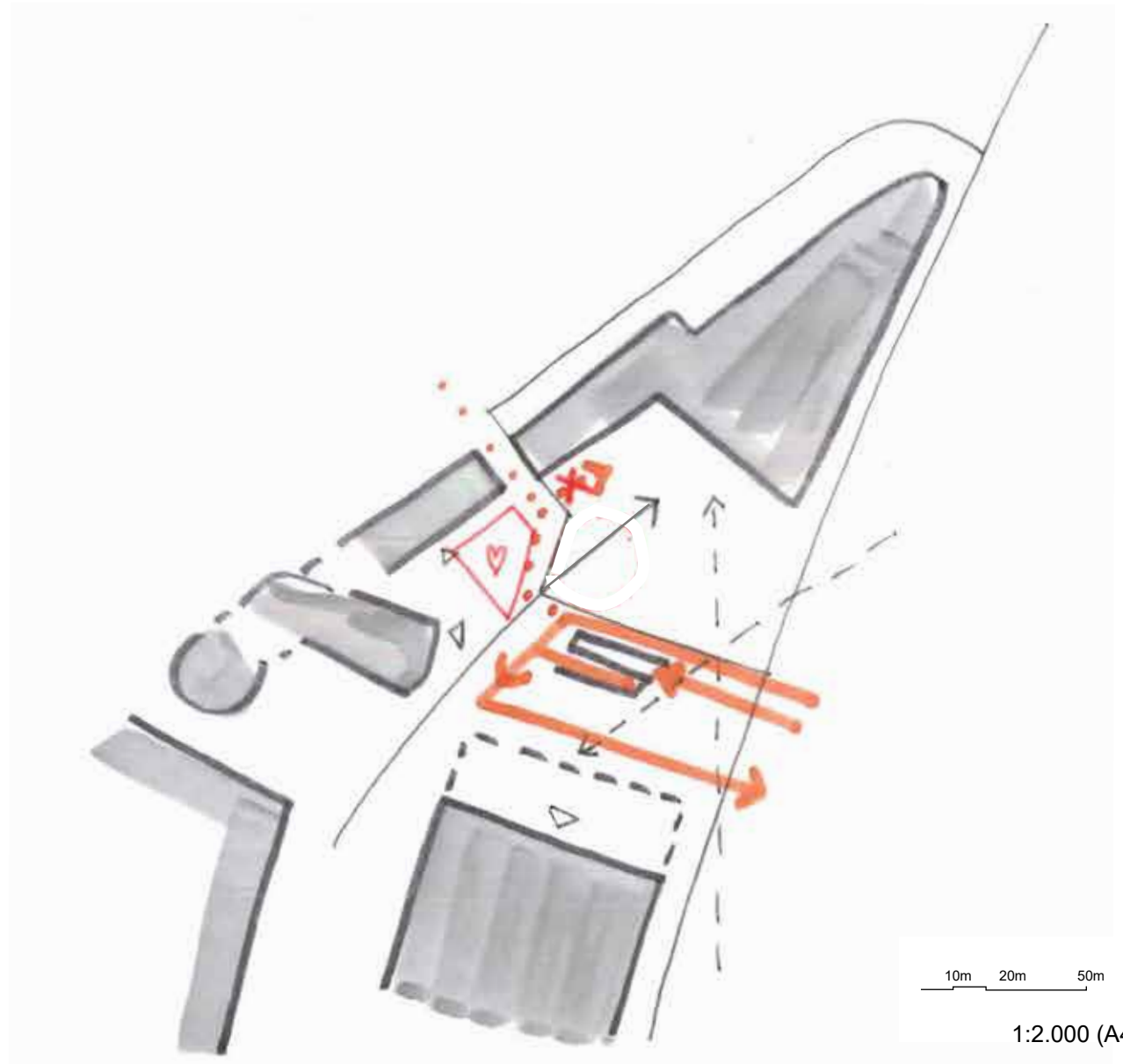
Uitgangspunt voor monument in de bestaande situatie is scenario 3: geen interactie tussen gebouw en monument. In dit scenario wordt geen informatiecentrum gerealiseerd.

In de bestaande situatie, gegeven de bestaande verkeersbewegingen op het plein en voorafgaand aan de transformatie van CP1 is een zoeklocatie (ca. 400-500m²) voorstelbaar in de hoek van het plein: een plek van verstillig.

Het monument maakt nadrukkelijk onderdeel uit van het plein-landschap/reliëf. Uitgangspunt is dat het plein niet visueel gefragmenteerd wordt. Het vlak kan ruimtelijk gemarkeerd worden door lage elementen (geen gebouw) in een landschapsarchitectonische ingreep.

Het gaat om openbare ruimte (deels erfpacht) nabij een entree Statesmen (adres CP5) en de hoofdentree van CP1. Uitgangspunt is dat de Parkeergarage van CP1 niet gebruikt wordt, en de doorsteek incidenteel voor hulpdiensten.

Er dient afgestemd te worden met stakeholders van het Statesmengebouw.

1:2.000 (A4)

5.3.2 Monument in toekomstvisie plein

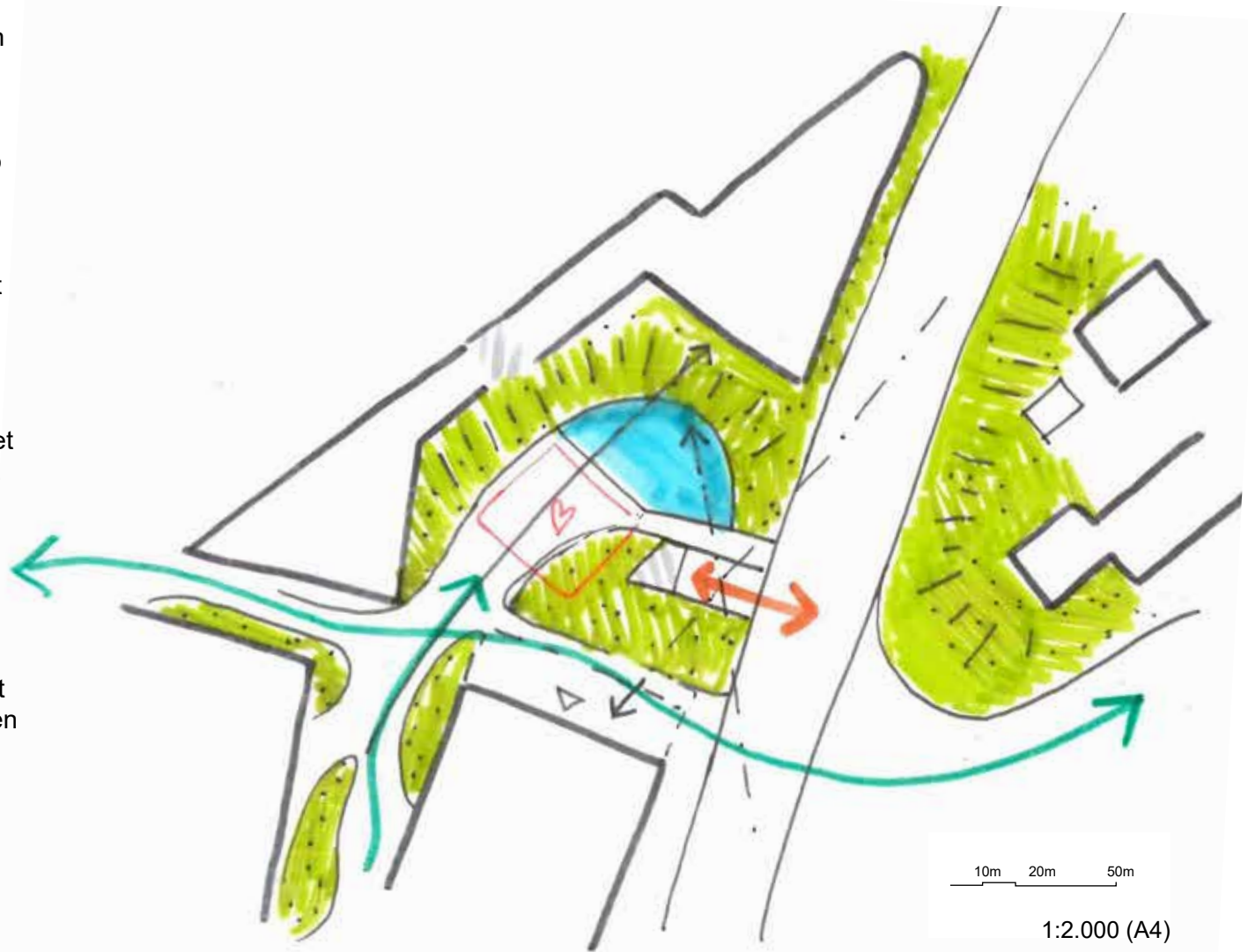
Uitgangspunt voor monument in de toekomstige situatie is scenario 3: geen interactie tussen gebouw en monument. In dit scenario wordt geen informatiecentrum gerealiseerd.

In de toekomstvisie krijgt het monument (zoeklocatie ca. 1.000m²) een centrale positie op het plein. Er ontstaat een sterke zichtrelatie met het gebouw. Ook hier geldt dat het monument nadrukkelijk onderdeel uitmaakt van het pleinlandschap en dat het plein visueel niet wordt gefragmenteerd.

Het plein is ingericht als één ononderbroken groen landschap waarin de entree van de parkeergarage is opgenomen aan de rand van het plein. Het duingrassenlandschap is uitgangspunt. Landschappelijk geïntegreerde beveiliging van CP1 is een vereiste. De waterpartij kan een rol spelen in de beleving van het monument en als gebiedsbeveiliging.

Onderzoeksopgave voor het plein is hoe een entrepaviljoen van CP1 opgenomen wordt in het pleinlandschap. Een combinatie van monument en entreegebouw is niet wenselijk.

Uitgangspunt is dat het entrepaviljoen het plein en het monument niet domineert. Een integratie van het entreegebouw van CP1 met de gecombineerde in- en uitrit van de P-garage of een positie in de gevelwand zijn denkrichtingen.

5. QUICK SCAN

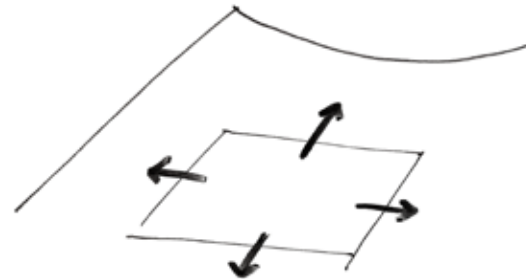
5.4 Ruimtelijke Uitgangspunten

De quickscan is gericht op het onderzoeken van een locatie voor het monument. De volgende ruimtelijke uitgangspunten geven meer handvaten voor de integratie in de stedelijke context (Churchillplein en omgeving). De specifieke vormgeving van het monument is onderdeel van een inclusief ontwerpproces (zie 2.3 *Werkwijze oprichting monument*) in een volgende fase. Ontwikkeling van CP1 en andere projecten zullen van invloed zijn op het ontwerp.

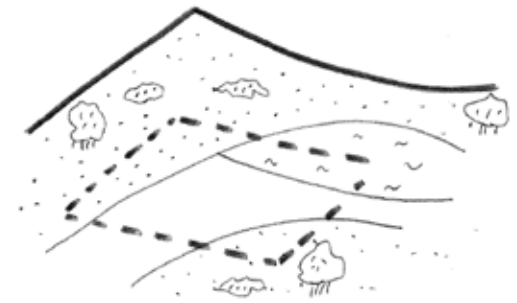
- Het monument kan meer zijn dan een eenvoudige (verticale, visuele) markering van een plek/object. Het mag een ruimte creëren, om de sense of place te versterken.
- Het monument maakt onderdeel uit van één pleinlandschap van gevel tot gevel. Het landschap wordt niet visueel gefragmenteerd. Het monument is géén gebouw, maar een landschap(-architectonische ingreep). Er wordt aangesloten op het duingrassenlandschap elders in World Forum gebied.
- Het monument heeft een duidelijke zichtrelatie met het gebouw CP1. Landschappelijk geïntegreerde beveiliging van CP1 is hier een vereiste.
- Het monument heeft een prominente plek centraal op het plein, maar is ook een plek van verstillling.
- Het monument is ingetogen vormgegeven en zorgvuldig ingepast, maar zichtbaar vanaf de Johan de Wittlaan.

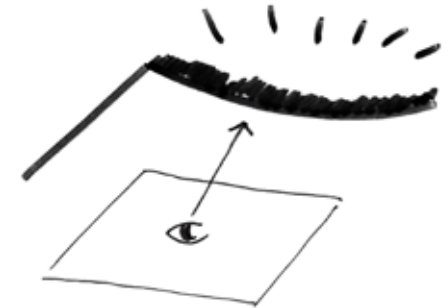
Duingrassenlandschap als basis

Monument mag ruimte creëren, méér dan een eenvoudige (verticale, visuele) markering

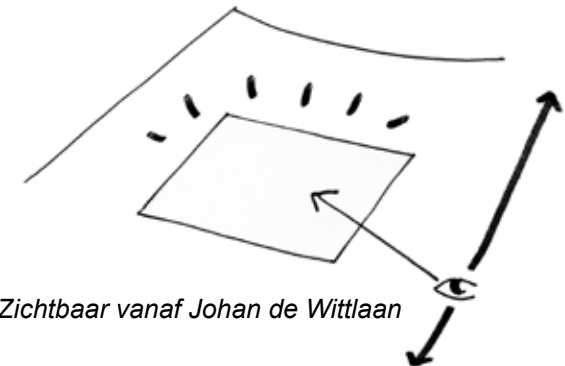
Onderdeel van één pleinlandschap van gevel tot gevel

Duidelijke zichtrelatie met CP1

Plek van verstillling, ingetogen

Zichtbaar vanaf Johan de Wittlaan

5.5 Inspiratiebeelden uitwerking

De volgende referentiebeelden dienen ter inspiratie, en geven een indruk van hoe een toekomstig monument eruit kán zien. Het gaat om een beperkte selectie en is niet volledig. De beelden sluiten aan bij (één van) de hiervoor benoemde ruimtelijke uitgangspunten.

Vietnam Veterans Memorial, Washington D.C.

Karakteristiek:

- Immersieve ruimte, aflopende helling: een plek van verstillig.
- Interactie met omgeving: reflectie
- Opgenomen in landschap, maar afgezonderd in openbare ruimte
- Gecontextualiseerd, specifiek voor de locatie.

Vietnam Veterans Memorial, Washington D.C. (1982)

5. QUICK SCAN

Mémorial de la Shoah de Drancy

Karakteristiek:

- Evolutie van herdenkingsplaats in fasen
- Museum maakt een visuele en contextuele verbinding met de originele site (versterkt 'sense of place')

Mémorial de la Shoah de Drancy (2012)

Tijdelijk Memorial Oslo

Karakteristiek:

- Tijdelijk memorial als placeholder, belangrijk voor rouwproces
- Biedt een symbolische plek te midden van kantoorgebouwen

Tijdelijk memorial, Oslo (2017)

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

6.1 Conclusies quick scan

Met deze quick scan heeft de gemeente Den Haag onderzocht of en onder welke voorwaarden een Nationaal Monument opgericht kan worden ter plaatse van het Churchillplein.

Hierbij is de gemeente Den Haag ondersteund door het Atelier Rijksbouwmeester.

Daarnaast is nauw samengewerkt met de initiatiefnemende Werkgroep NMSG'95. De conclusies van deze Quick scan luiden als volgt:

- Het realiseren van een Nationaal Monument Srebrenica Genocide past bij Den Haag als stad van Vrede en Recht.
- Een locatie in de directe nabijheid van het Voormalig Joegoslaviëtribunaal is voorstelbaar. Hier wordt het gevoel van deze historische plek ('sense of place') het sterkst ervaren. De directe nabijheid van het voormalig Joegoslaviëtribunaal draagt significant bij aan de belevingswaarde van het Nationaal Monument.
- Vanwege het beoogde programma met een zwaar beveiligingsprofiel is het scenario 3 het meest voorstelbaar voor oprichting van een permanent monument. Het monument krijgt een volwaardige plek op het Churchillplein, maar geen directe relatie met het gebouw. In dit scenario wordt geen informatiecentrum

gerealiseerd. CP1 kan onafhankelijk getransformeerd worden. Voorwaarde is wel dat een sterke zichtrelatie behouden blijft vanuit het plein.

- *Vanuit de bredere beleving van de oprichting van het monument is een informatiecentrum wenselijk. Het informatiecentrum zal de educatieve rol van het monument versterken. De interactie tussen CP1 en het plein is hierin het meest optimaal en versterkt het gevoel van de historische plek ('sense of place', zie blz. 9-10). Indien de programmatische eisen mbt mate van beveiliging wijzigen, is combinatie met het informatiecentrum (scenario 1 of 2) een onderzoeksopgave.*

6.2 Aandachtspunten

- Het specifieke zoekgebied waar deze quick scan zich op richt, is ten dele eigendom van het Rijk en ten dele van de gemeente Den Haag. Daarnaast bevindt het zoekgebied zich in de directe nabijheid van internationale organisaties met een hoog beveiligingsniveau. Beide aspecten dienen in een nadere haalbaarheidsstudie te worden meegewogen. Zij zijn van invloed op de (on)mogelijkheden met betrekking tot het realiseren van een Nationaal Monument Srebrenica Genocide;
- Aandachtspunt is de integrale ontwerpopgave voor het gehele Churchillplein inclusief pakeerentree, beveiligingsvoorzieningen, monument en entrees. Hiervoor wordt verwezen naar Ruimtelijke uitgangspunten (blz. 36). Ook de terreininrichting/inpassing van CP1 zal hierop moeten aansluiten.
- Een nadere haalbaarheidsstudie zal aan moeten tonen welk ambitieniveau en omvang passend is voor het realiseren van het Nationaal Monument Srebrenica Genocide op deze locatie.

6.3 Aanbevelingen

De aanbevelingen van de Quick scan zoals opgesteld door de gemeente Den Haag luiden als volgt:

- Het wordt aanbevolen om de mogelijkheden met betrekking tot het realiseren van een Nationaal Monument Srebrenica Genocide 1995 in de directe nabijheid van het voormalig Joegoslaviëtribunaal nader te onderzoeken.
- Aangezien het om een Nationaal Monument gaat, wordt aan de werkgroep van NMSG'95 aanbevolen om het Rijk verder te betrekken bij het realiseren van dit monument. Specifiek wordt hierbij gedacht aan het Ministerie van Defensie en het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De Werkgroep NMSG'95 geeft aan reeds contact te hebben gelegd met beide ministeries.
- De gemeente Den Haag kan een faciliterende rol vervullen bij het realiseren van dit monument binnen zijn stadsgrenzen.

7. BIJLAGE

7.1 Bronnenlijst

- *Projectplan Nationaal Monument Srebrenica Genocide 1995*, versie februari 2021
- Gemeente Den Haag, *Gebiedsvisie Internationale Zone*, versie december 2019
- Rijksmonumentenregister, www.monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/530892, geraadpleegd: 4 oktober 2022

7.2 Historische context

*Bron: Projectplan Nationaal Monument
Srebrenica Genocide 1995*

Het uiteenvallen van Joegoslavië begon in de zomer van 1991, toen eerst de Republiek Slovenië en vervolgens Republiek Kroatië aankondigden uit de federatie te stappen. In navolging van hen zette ook Bosnië-Herzegovina de stap tot onafhankelijkheid. In deze republiek werd een referendum georganiseerd, waarbij een duidelijke meerderheid zich uitsprak voor onafhankelijke Republiek Bosnië en Herzegovina. Kort daarna werd haar onafhankelijkheid geaccepteerd door tal van landen. Op 22 mei 1992 werd Bosnië ook geaccepteerd als lid van de Verenigde Naties (VN). Romp-Joegoslavië, met Servië als kern, legden zich daar echter niet bij neer. Met de hulp van de Joegoslavisch/Servische leger (JNA) en paramilitaire groepen, zette de Servische leider Slobodan Milosevic de aanval in tegen Slovenië en Kroatië. In de lente van 1992 begon ook een militaire campagne tegen Bosnië en Herzegovina.

In Slovenië is relatief kort gevochten, in de overige deelrepublieken die zich los hadden gemaakt van Joegoslavië zetten Milosevic en zijn medestanders een campagne van etnische zuivering in tegen allen van niet-

Servische afkomst. Eigendommen werden afgepakt en land afgenomen. Ook vond in de loop van de oorlog de ergste misdaad tegen burgers en ontwapende militairen sinds de Tweede Wereldoorlog plaats: de genocide op de Bosnische moslimbevolking in met name de omgeving van Srebrenica.

Aan het begin van 1993 bevindt Srebrenica zich in een zeer moeilijke positie. Op een oppervlak van 140km² moesten 40.000 mensen overleven in onmogelijke omstandigheden, terwijl ze waren verdreven uit hun huizen, geen eten hadden, en ook verzwakt en verstoken van medische zorg waren. Daarnaast waren ze blootgesteld aan agressie en aanvallen van Servische eenheden uit Bosnië en de naburige Servië. Om de burgerbevolking te beschermen, werd op 16 april 1993 in de veiligheidsraad van de Verenigde Naties resolutie 819 aangenomen. Hiermee werden 2 enclaves uitgeroepen tot “safe areas” in het oosten van Bosnië, in Srebrenica en Žepa. In de eerste jaar van de oorlog waren in Srebrenica zo’n 1500 burgers en leden van het reguliere leger (dat de stand verdedigde) gesneuveld. Op 18 april 1993 kwam de eerste bataljon Canadese soldaten onder de vlag van VN om de Bosniërs te helpen beschermen tegen de Serviërs. In februari 1994 werd het Canadese bataljon afgelost door de Nederlandse Dutchbat, dat tot de val van Srebrenica zou blijven.

In de veronderstelling dat de internationale gemeenschap niet daadkrachtig zou reageren op een aanval op de safe areas, zetten Servische troepen in juli van 1995 de aanval in op Srebrenica en Žepa. Bevelhebber was Ratko Mladić. De Servische inschatting bleek juist. In totaal een paar dagen tijd voltrok zich een tragedie in en rondom Srebrenica. In de middag van 11 juli vielen Servische troepen Srebrenica binnen en voor ogen van internationale gemeenschap en haar strijdkrachten werden vrouwen, kinderen, ouderen en zwakken gedeporteerd naar Kladanj, dat onder bewind van het Bosnische leger stond. Alle mannen ouder dan 12 jaar en soms ook jonger, plus een kleiner aantal vrouwen, werden in de buurt van de VN basis (Potočari) afgezonderd en afgevoerd in onbekende richting.

Omdat men wist wat hun te wachten stond, vertrokken alle mannen die konden, evenals een aantal vrouwen onder hen, de stad en vluchtten via het bos zo ver mogelijk van Srebrenica vandaan. Ongeveer 12.000 mensen vluchtten richting Tuzla, zo’n 100 kilometer verderop. Deze stad stond onder het bewind van het Bosnische leger. Iedereen die het niet lukte om door de bergachtige, vijandige gebied heen te komen, werd gevangen genomen, gemarteld en uiteindelijk afgeschoten, samen met de mannen die

7.BIJLAGE

eerder al vanuit Potočari waren gedeporteerd. De gevangenen werden afgevoerd naar locaties in het oosten van Bosnië, waar ze in groepen zijn gefusilleerd door Servische militairen en politie-eenheden. De grootste massa-executies vonden plaats rond half juli 1995. In totaal zijn meer dan 8372 Bosnische moslims geëxecuteerd, wat neerkwam op de grootste genocide op het Europese continent sinds de Tweede Wereldoorlog. Lichamen zijn gedumpt in moeilijk bereikbare massagraven. Deze lijken zijn later opgegraven, om op andere plekken weer te worden gedumpt. Dit gebeurde in een poging alle bewijs te vernietigen, de misdaad te verbergen. Tijdens de latere opening van deze graven en de identificatie van de slachtoffers, zijn de overblijfselen van vele personen verspreid over verschillende graven gevonden.

De deportatie van de niet-Servische burgerbevolking uit Srebrenica, het martelen van hen, de executies van mannen en andere liquidaties zijn veroordeeld door het Internationale Strafhof en betiteld als genocide. Dat gebeurde op 26 februari 2007 in Den Haag in de zaak van Bosnië tegen SR Joegoslavië (Servië en Montenegro). De genocide in Srebrenica is ook bevestigd en erkend in verschillende uitspraken bij het Internationale Strafhof tegen Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Radislav Krstić, Ljubiša Beara, Vujadin Popović en anderen.

Met verschillende resoluties over Srebrenica heeft het Europese Parlement de genocide veroordeeld en alle lidstaten aanbevolen hetzelfde te doen. Daarnaast is 11 juli aangewezen als dag van herinnering aan de slachtoffers van de genocide in Srebrenica. Een aantal landen, zowel in EU als daarbuiten, heeft dit ook gedaan. In deze landen staat 11 juli in het teken van de slachtoffers van de genocide.

7.3 Programma van wensen NMSG'95 Wensen van verschillende belangengroepen (grotendeels opgehaald in 2021):

In 2021 heeft de werkgroep NMSG'95 de eerste wensen van verschillende belangengroepen verzameld. De belangengroepen hebben een presentatie gekregen van het onderzoeks- en ontwerp bureau Designing Memory over een aantal informatieve voorbeelden van gedenkbouwwerken (deze voorbeelden staan ook in de bijlage 'informatieve voorbeelden NMSG'95').

Omdat de locatie voor het monument nog niet bekend was tijdens de gesprekken met de verschillende belangengroepen, was het voor sommige deelnemers erg lastig om de wensen voor het monument te verwoorden. Het is daarom van belang om nogmaals met deze belangengroepen in gesprek te gaan over de wensen voor het monument als de locatie (met de randvoorwaarden) duidelijk is.

Tevens is de werkgroep NMSG'95 van plan openbare debatten te organiseren over de wensen voor het monument in Den Haag en andere steden in Nederland. Al deze verzamelde wensen en deze quick scan zullen de basis vormen van de het programma van eisen voor de prijsvraag van het NMSG'95 monument.

Hieronder staan de eerste wensen van verschillende belangengroepen verzameld. Hoewel er een aantal wensen tegenstrijdig lijken, zouden die soms door slimme ontwerp oplossingen wel allebei gerealiseerd kunnen worden. Voor voorbeelden hiervan, zoals het 11M Atocha Memorial, verwijzen wij u naar het document informatieve voorbeelden NMSG'95.

Vereniging Overlevenden Srebrenica Genocide Juli 1995:

1. Wat zijn de basiskenmerken van het toekomstige monument?

Enkele kenmerken die een monument moet hebben:

Monument met enkele extra elementen (ruimtelijke oplossing)

- Geconcentreerde ruimte
- Dominante, opdringerige oplossing
- Balans tussen interactief en passief (bijv. Informatie-borden met tekst of video, QR-code voor meer informatie, enz.)
- Stedelijk meubilair (banken, elementen met water, enz.)

Aangezien bovenstaande kenmerken bondig beschreven zijn en in abstracte termen, is

het noodzakelijk om deze uitdrukkingen te verduidelijken om het gewenste beeld van het toekomstige monument over te brengen.

Een monument op één plek, op één geconcentreerde ruimte. Er zouden stoelen omheen moeten kunnen worden gezet, er moet groen aanwezig zijn in de vorm van bloemen of een boom, water in de vorm van een fontein of iets dergelijks. Het monument moet zo ontworpen worden dat het de aandacht van voorbijgangers / bezoekers trekt en er voor zorgt dat mensen stoppen en het goed gaan bekijken. De directe omgeving moet zo ontworpen worden dat het duidelijk wordt waar het monument overgaat. Het is daarom belangrijk dat er een informatiebord (of borden) aanwezig is met tekst of video en een QR-code voor meer informatie, zodat de bezoeker een completer beeld krijgt van de genocide van juli 1995 en het duidelijk is wie de afzender is.

Het is niet nodig dat de namen van de slachtoffers van genocide op de gedenkplaat(en) worden geschreven. De inhoud van de tekst moet duidelijk spreken over de genocide van juli 1995, dat wil zeggen: het is gepleegd in en rond Srebrenica in Bosnië en Herzegovina. Andere inhoudelijke informatie die op de gedenkplaat(en) moet komen: aantal slachtoffers genocide - 8.372 ..., een samenvatting van de uitspraken van

7. BIJLAGE

het Internationaal Gerechtshof in Den Haag in de zaak R BiH v. SR Joegoslavië (Servië en Montenegro), het aantal personen dat is veroordeeld voor genocide en hoeveel jaar in totaal, 'nooit meer Srebrenica' of 'nooit meer Srebrenica vergeten' en dergelijke.

2. Hoe ben je het van plan te gebruiken? Exclusief voor herdenkingen of wordt het in de loop van het jaar bezocht?

We zijn niet van plan om het toekomstige monument exclusief te gebruiken voor de herdenking van de slachtoffers van genocide. Het is wenselijk dat het monument gedurende het jaar meerdere keren kan worden bezocht. De locatie waar de jaarlijkse herdenkingen tot nu toe hebben plaatsgevonden, 'Het Plein' in Den Haag, zal de plek blijven voor de herdenking van de slachtoffers van genocide op 11 juli.

Op de herdenkingsdag zouden we een wandeling vanaf 'Het Plein' naar het monument kunnen organiseren, zodat 'Het Plein' voor ons de traditionele herdenkingsplaats blijft.

Individuele reactie overlevende:

Ik denk dat het toekomstige monument een kans moet bieden aan alle soorten gebruik. Hiermee bedoel ik: individuele, groeps- en educatieve bezoeken.

3. Een rustige plek voor bezinning of een bezochte openbare ruimte?

Het is wenselijk dat de openbare ruimte bezocht kan worden door toeristen en andere personen waarbij er geen belemmeringen zijn die de boodschap kunnen verstoren over wat er in die kritieke dagen is gebeurd in en rond Srebrenica in juli 1995. Het is in ieder geval niet wenselijk dat het een luidruchtige drukke ruimte is, bijvoorbeeld een bushalte waar het bijna altijd druk is met een algemene sfeer.

Individuele reactie overlevende:

Ik denk dat het een openbare plek moet zijn waar elke dag een groot aantal mensen langs komt, omdat het dan de mensen er elke dag aan herinnerd dat de Srebrenica genocide heeft plaatsgevonden en dat dit op elk moment en op elke plaats waar dan ook ter wereld kan worden herhaald.

4. Welke locatie? Twee locaties: op een geïsoleerde en openbare plek?

Op een openbare plaats, maar de plaats is niet blootgesteld aan de dagelijkse drukte en hoge concentratie mensen.

5. Reizen delen van het gedenkteken / gedenkteken naar andere steden in Nederland (internationaal)?

Bij het nieuw leven inblazen van het idee om een gedenkteken te bouwen voor de slachtoffers van de genocide in Srebrenica in Nederland is het in de beginfase/rondes

van dit project niet a priori voor het idee dat onderdelen gedenktekens reizen naar andere steden in Nederland. Gaan de nieuwe generaties er wat mee doen? op die vraag blijft het exclusief bij hen!?

Individuele reactie overlevende:

Verplaatsen of verplaatsen van delen van het monument naar andere steden of staten? Het is zeker een zeer belangrijke educatieve optie.

6. Heeft u een bezoekerscentrum / instituut / documentatie voor ogen als onderdeel van de herdenking? kenmerken / gedenktekens in de toekomst?

Deze vraag is uiterst belangrijk, maar ook moeilijk voor ons, overlevenden. Het antwoord op deze vraag ligt dicht bij het antwoord op vraag 5 [op de vraag: Reizen delen van het gedenkteken naar andere steden in de wereld?]. De overlevenden zijn net zo uitgeput als tijdens oorlog en na verloop van tijd, ja, ze hebben gewoon niet langer de mentale stabiliteit en kracht om om te gaan met enkele vooruitstrevende thema's en projecten. Het bezoekers-/documentatiecentrum is een gerechtvaardigd en goed idee om te realiseren door onze toekomstige generaties.

Individuele reactie overlevende:

Als daar een mogelijkheid voor is, dan moet deze zeker het meest worden gebruikt voor de educatieve rol die zo'n centrum/instituut o.a. zou hebben.

Het voormalig Politiek Comité Stari Most, SGTRS en Platform BiH:

Belangrijkste vraag: Welke boodschap moet dit monument uitdragen?

Nederland heeft als onderdeel internationale gemeenschap gefaald om de beloofde bescherming te bieden. Wat is hier gebeurd en hoe heeft dit kunnen gebeuren?

Hoe kan dit voorkomen worden voor de toekomst? Welke keuzes zijn hier gemaakt (o.a. door de Nederlandse regering in de aanloop van de Srebrenica Genocide)? Wat had hier anders gemoeten en wat kunnen we hiervan leren?

Interactief de bezoekers aan het denken zetten om over deze boodschap (de manier waarop moet onderzocht worden door bijvoorbeeld impliciet of expliciet vragen te stellen?)

Onderzoekscentrum zou kunnen helpen deze vragen te beantwoorden.

Dutchbat 3:

Een monument is belangrijk omdat de gebeurtenissen niet vergeten mogen worden. Het is belangrijk dat de herinnering aan de val een fysieke vorm krijgt zodat het een deel wordt van de fysieke wereld en niet alleen in de hoofden en harten van mensen zit.

Dat het Nationaal Monument een fysieke plaats wordt waar vanuit de boodschap de wereld in wordt gestuurd dat dit, de genocide, een daad van gruwel is dat nooit meer mag plaatsvinden. De zinsneden 'never forget' en 'nooit meer Srebrenica' is ook voor de Dutchbatters sprekend en een Nationaal monument steunt ons bij die gedachte en beleving. Den Haag, waar het internationale strafhof ook huist, is hier een uitermate geschikte plek voor.

Wij vinden het als Dutchbat belangrijk dat dit project mede door ons actief gesteund wordt, juist omdat we er zo nauw bij betrokken zijn geweest.

Mladi BiH (Mladi BiH is een landelijke non-profitorganisatie door en voor Bosnische jongeren in Nederland):

Een plek waar jong en oud, maar vooral de jongeren kunnen leren over de genocide die zich heeft plaatsgevonden op het Europese continent terwijl de rest van de wereld toekeek. Het monument dient een plek te zijn waarbij de lessen die toen zijn opgedaan overgedragen kunnen worden naar de toekomstige generaties zodat de slachtoffers van de genocide nooit vergeten zullen worden. De nadruk moet gelegd worden op de slachtoffers en welke lessen er behaald kunnen worden uit deze onvergetelijke gebeurtenis.

Colofon

Gemeente Den Haag
Dienst Stedelijke Ontwikkeling
Afdeling Stedenbouw & Planologie